

Kretsprosesser. 2. hovedsetning

Reversible og irreversible prosesser (20.1)

Adiabatisk prosess (19.8)

Kretsprosesser:

varmekraftmaskiner (20.2+3)

Virkningsgrad

kjølemaskiner (20.4)

Effektfaktor

Carnotsyklusen (20.6)

Eks: Ottosyklus (20.3)

2. hovedsetning (20.5)

Carnots teorem og Carnots (u)likhet

Entropi (20.7)

Entropien mikroskopisk forklart (20.8)

Kretsprosess: Start = Slutt

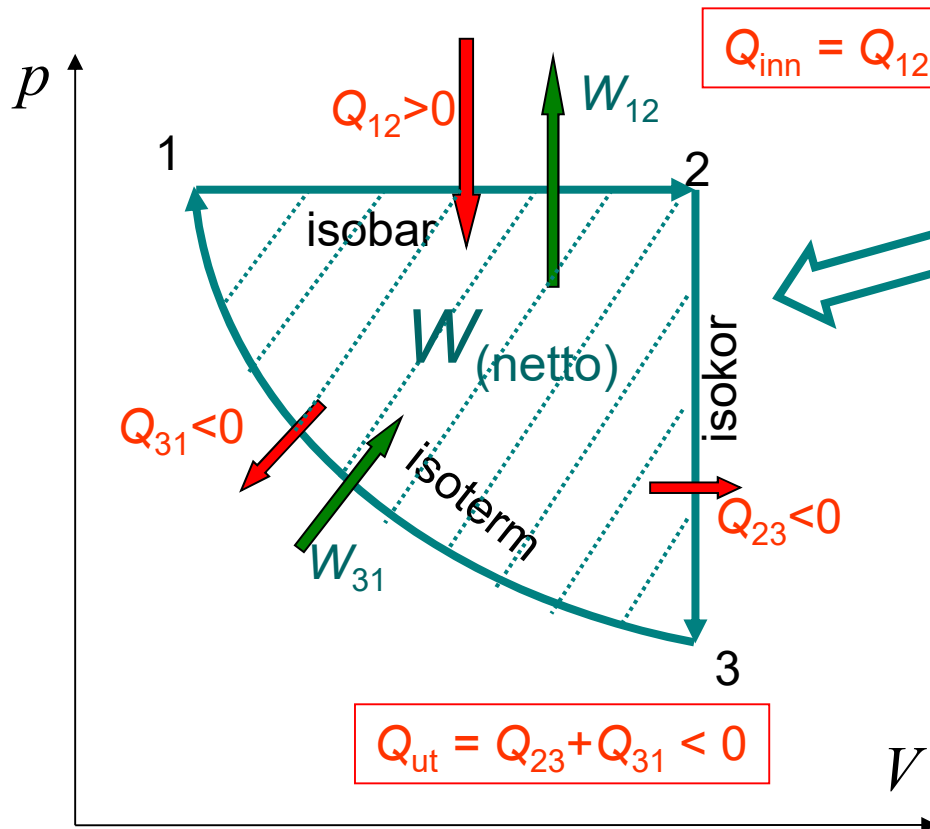
REPETISJON

$$U_1 = U_1$$

$$\Delta U = 0$$

$$Q_{(\text{netto})} = W_{(\text{netto})}$$

Eks. 1:

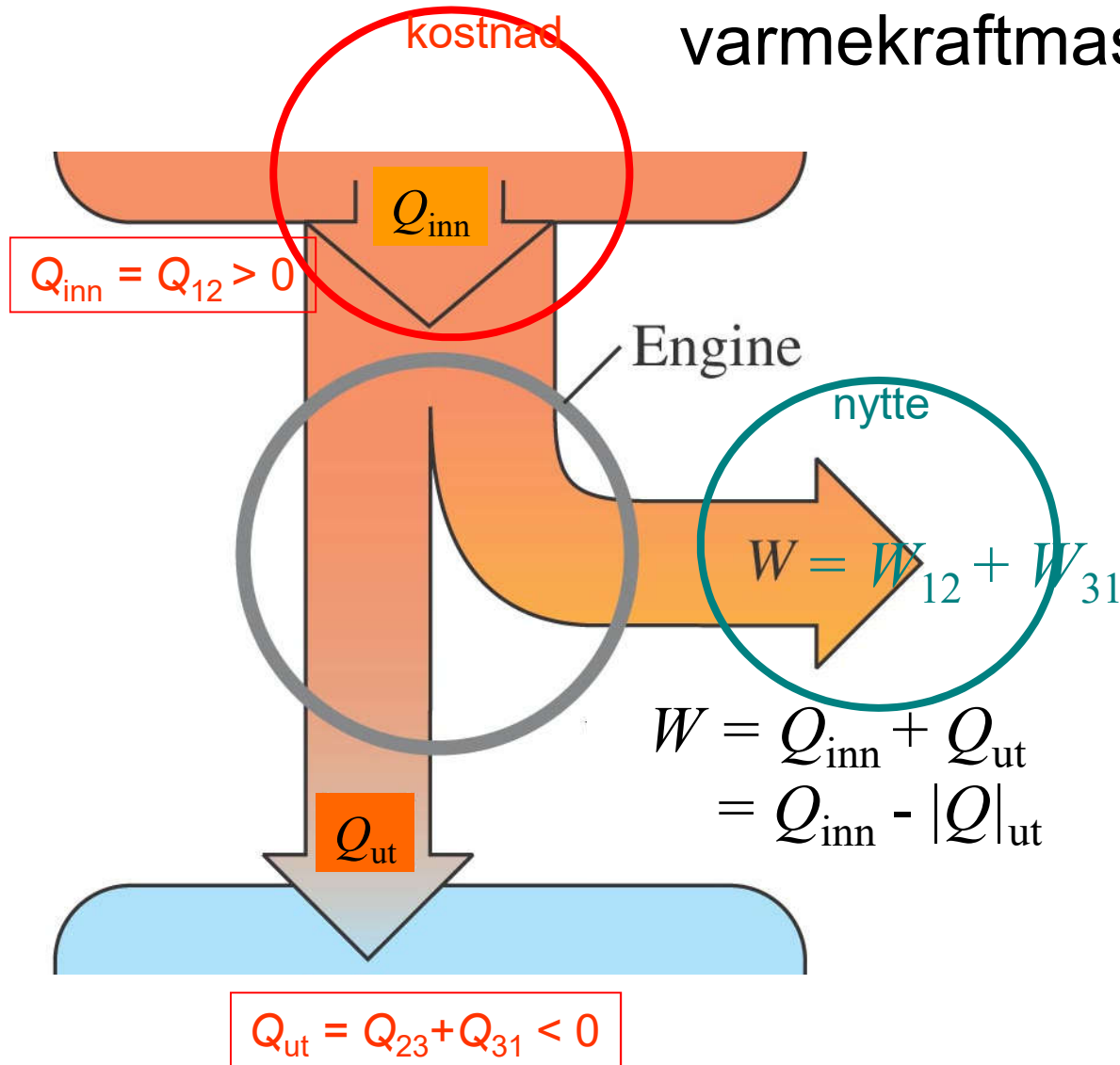
Varmekraftmaskin

varme: $Q_{(\text{netto})} > 0$
arbeid: $W_{(\text{netto})} > 0$ (ut)

Kjølemaskin

arbeid: $W_{(\text{netto})} < 0$ (inn)
varme: $Q_{(\text{netto})} < 0$

Energifyttdiagram for varmekraftmaskin

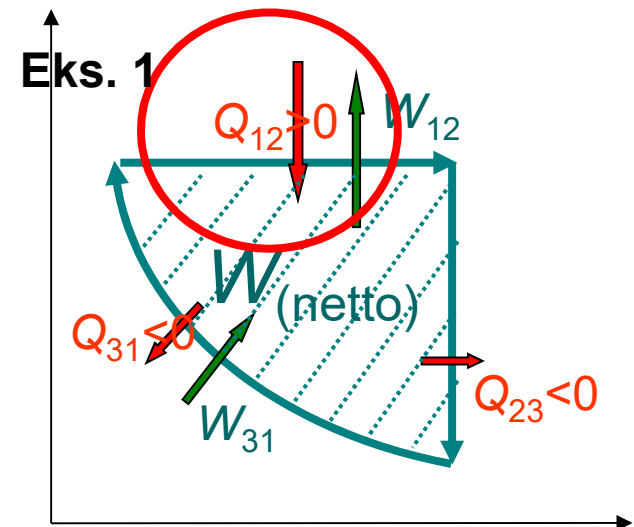

Virkningsgrad:

$$\eta = \text{nytte/kostnad}$$

$$= W/Q_{inn}$$

$$= 1 - |Q_{ut}|/Q_{inn}$$

Eks 2. Kretsprosess med adiabat

$$\Delta U = 0$$

$$Q_{(\text{netto})} = W_{(\text{netto})}$$

$$T_2 = 2T_1$$

$$T_3 = T_1 \left(\frac{1}{2}\right)^{2/3} = T_1 \cdot 0,630$$

$$W_{12} = p_1 V_1 = nRT_1$$

$$W_{23} = 0$$

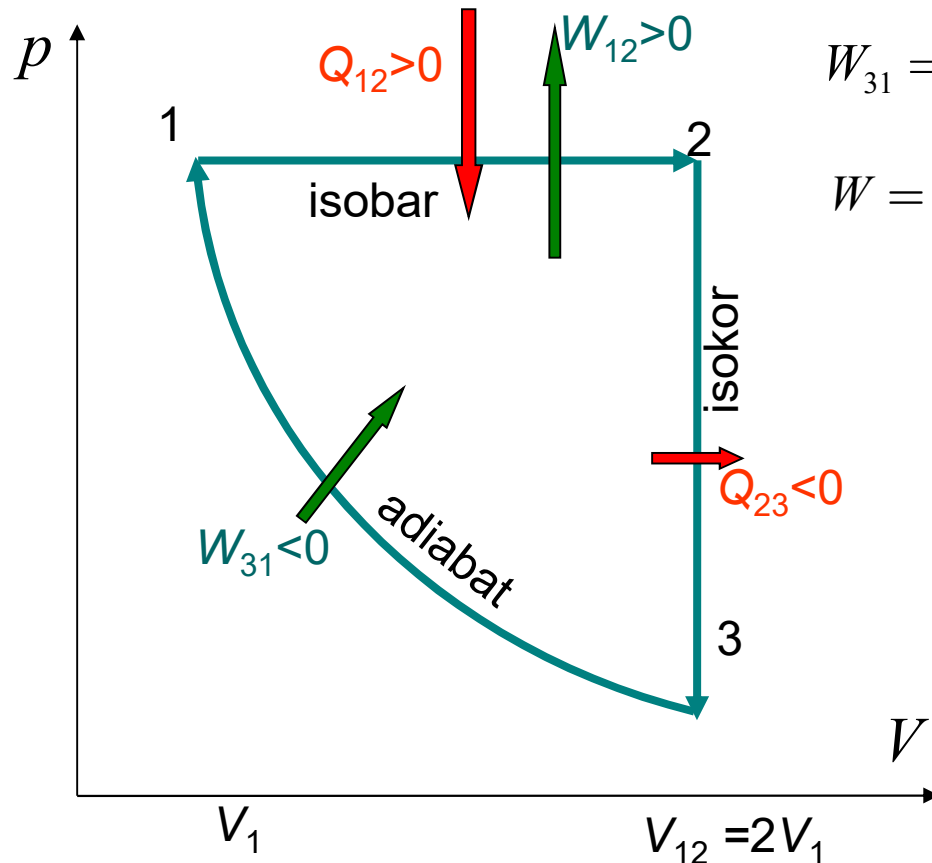
$$W_{31} = -\Delta U_{13} = -C_V n(T_1 - T_3) = -\frac{3}{2} nRT_1 \left(1 - \left(\frac{1}{2}\right)^{2/3}\right)$$

$$W = W_{12} + W_{31} = nRT_1 \frac{1}{2} \left(3 \left(\frac{1}{2}\right)^{2/3} - 1\right) = nRT_1 \cdot 0,445$$

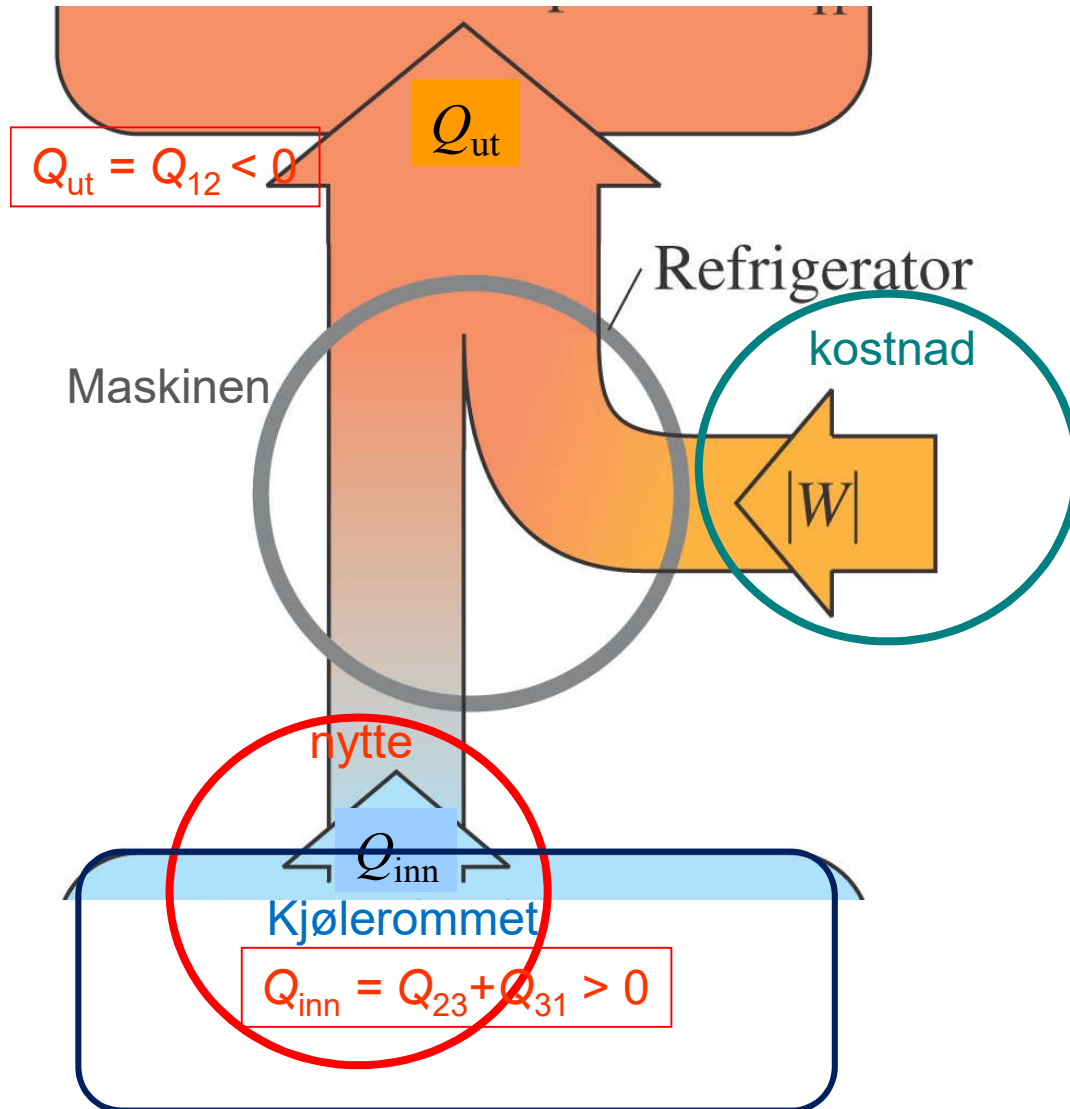
$$Q_{12} = C_p n(T_2 - T_1) = \frac{5}{2} nRT_1$$

$$Q_{23} = C_V n(T_3 - T_2) = -\frac{3}{2} nRT_1 \left(2 - \left(\frac{1}{2}\right)^{2/3}\right)$$

$$\eta = \frac{W}{Q_{12}} = \frac{nRT_1 \cdot 0,445}{nRT_1 \cdot 5/2} = 0,178$$

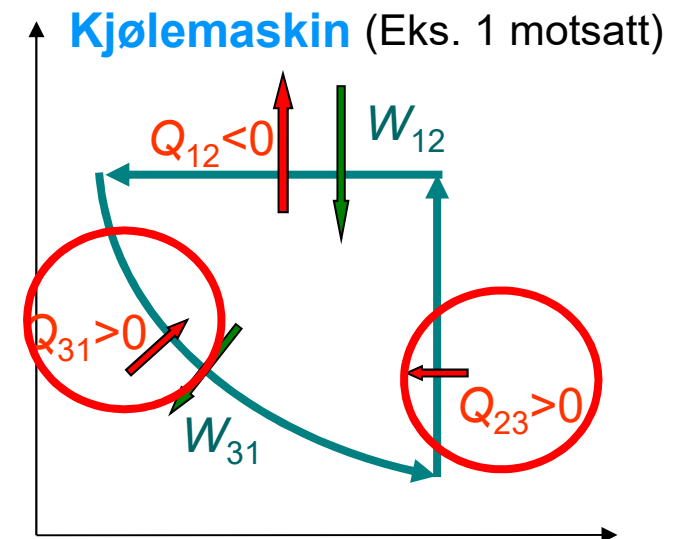
Energiflytdiagram for kjølemaskin

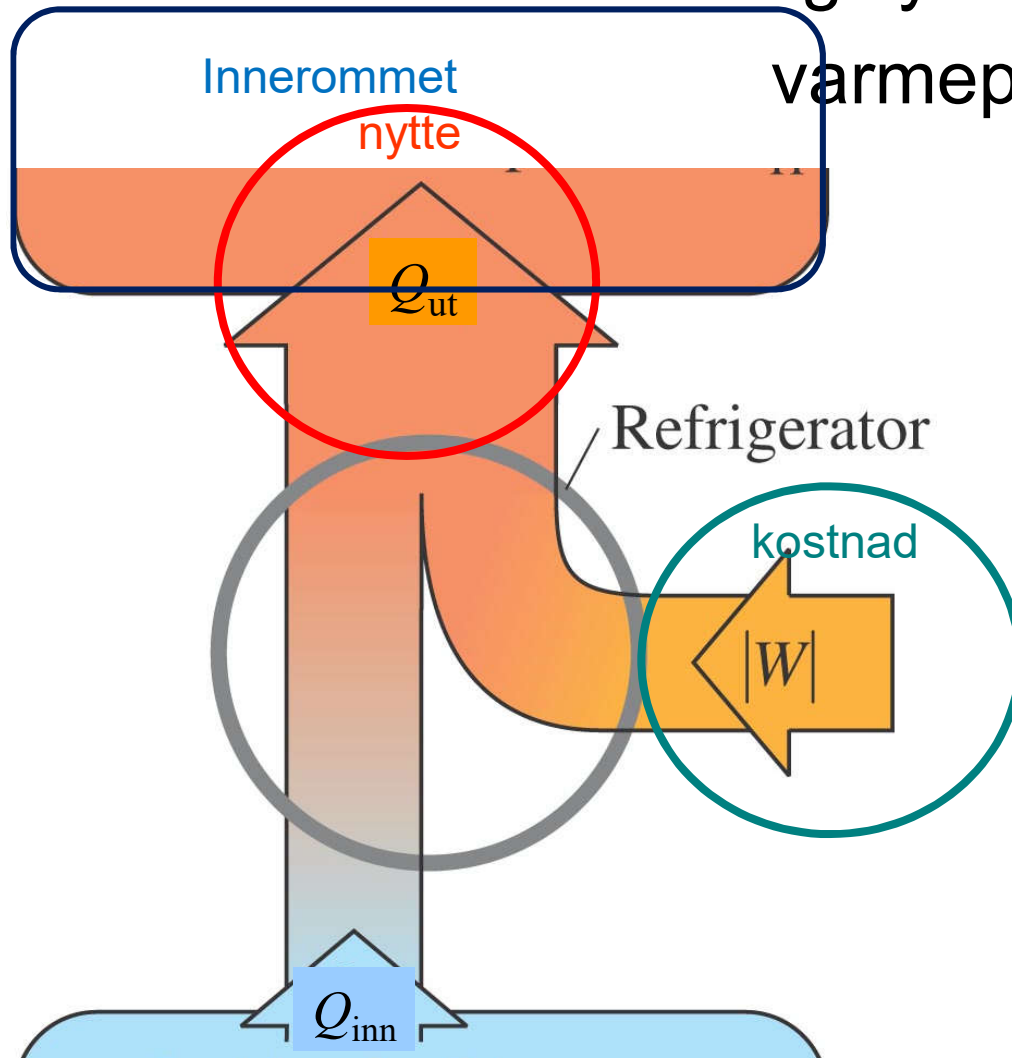
Effektfaktor:

$$\eta_K = \text{nytte/kostnad}$$

$$= |Q_{inn}| / |W|$$

Energiflytdiagram for varmepumpe

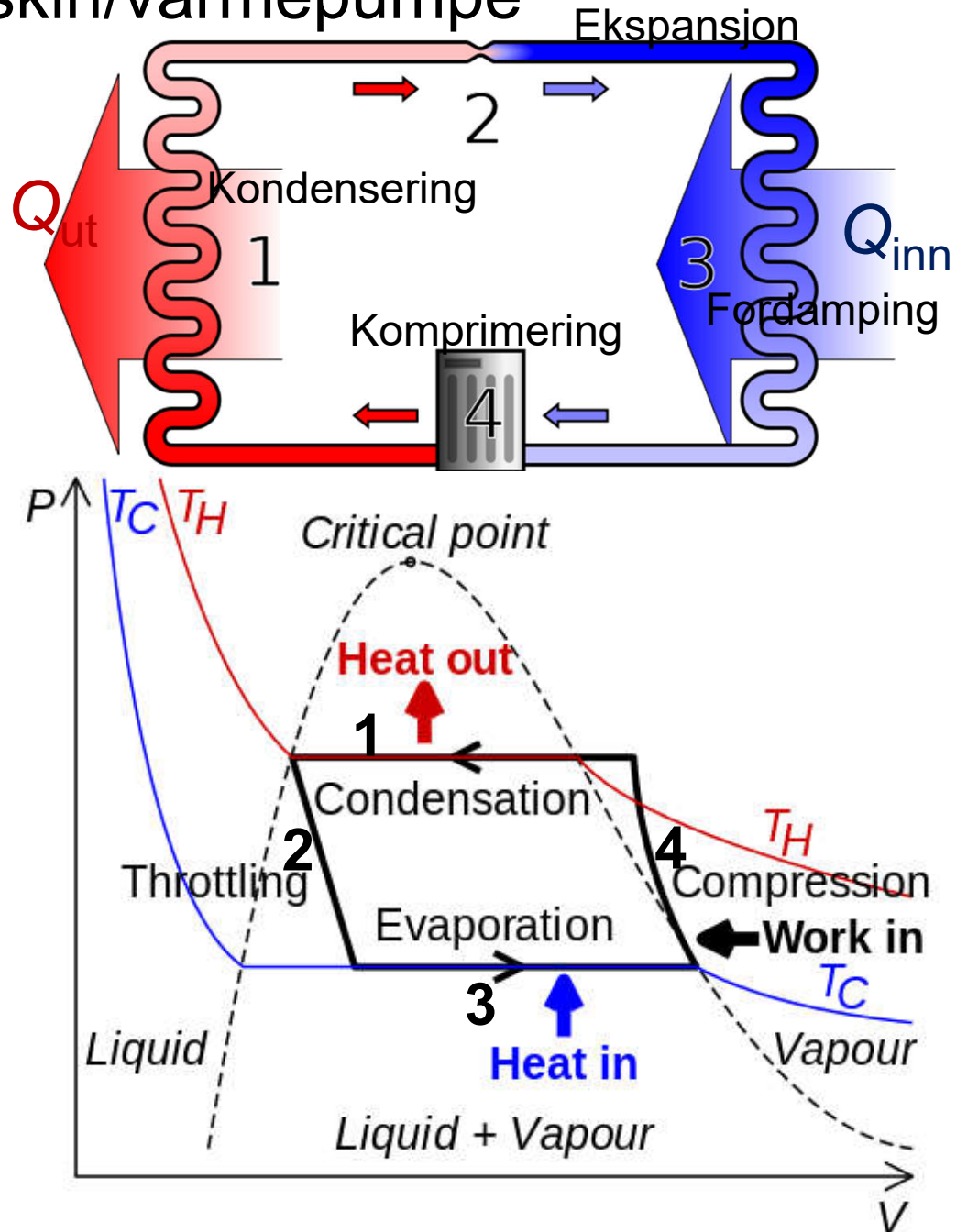
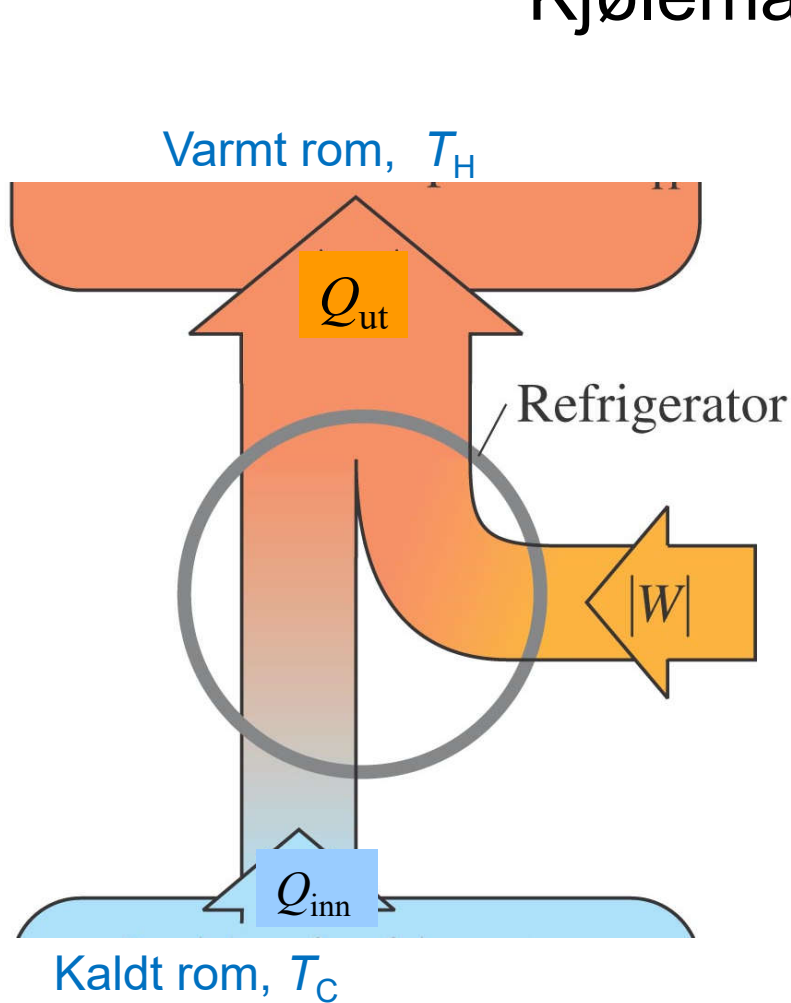

Effektfaktor:

$$\eta_V = \text{nytte/kostnad}$$

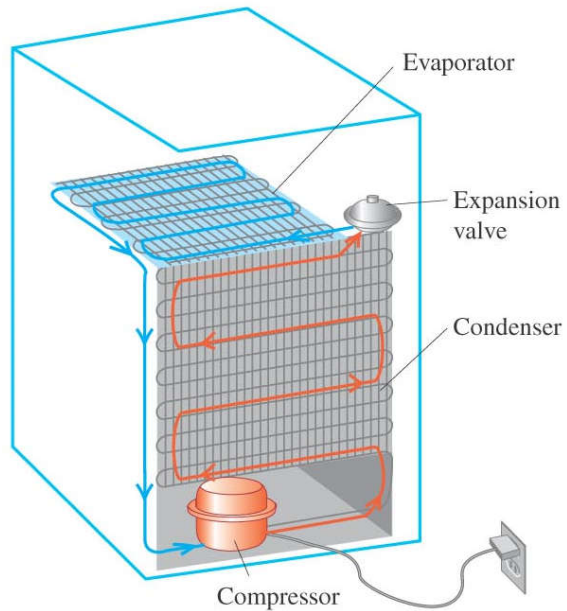
$$= |Q_{ut}| / |W|$$

Kjølemaskin/varmepumpe

Figurer fra:
https://en.wikipedia.org/wiki/Heat_pump

Kjøleskap = kjølemaskin

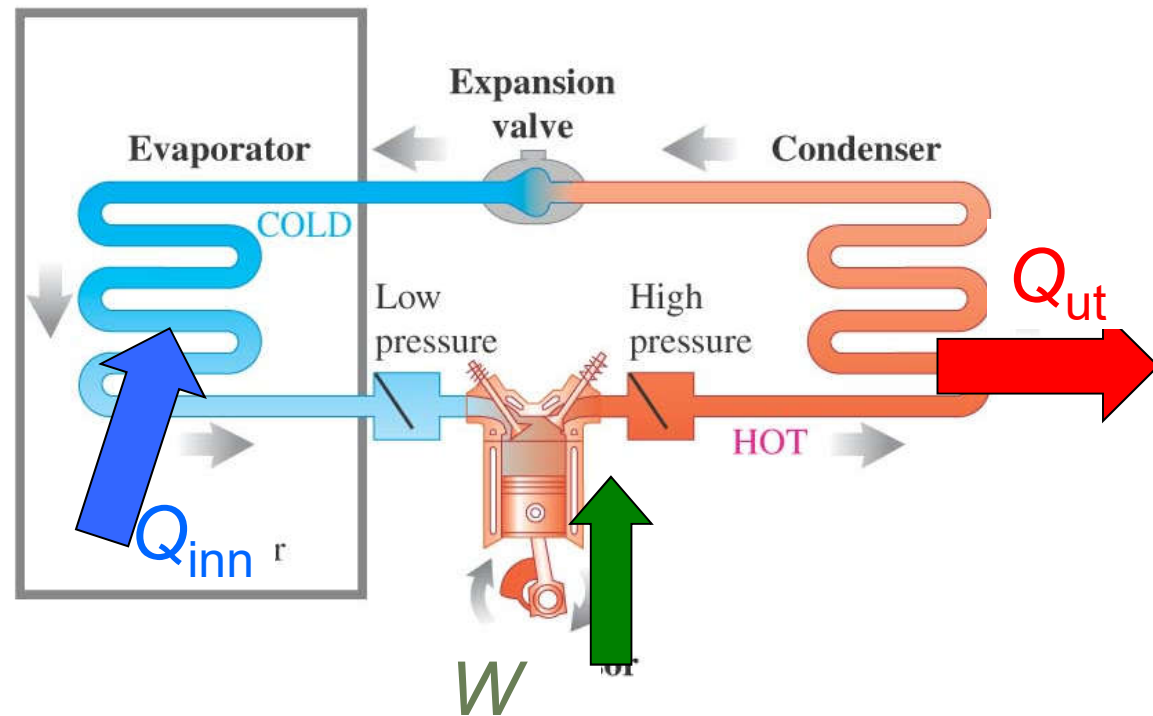

Effektfaktor:

$$\eta = \text{nytte/kostnad}$$

$$= |Q_{\text{inn}}| / |W|$$

Prinsipp:

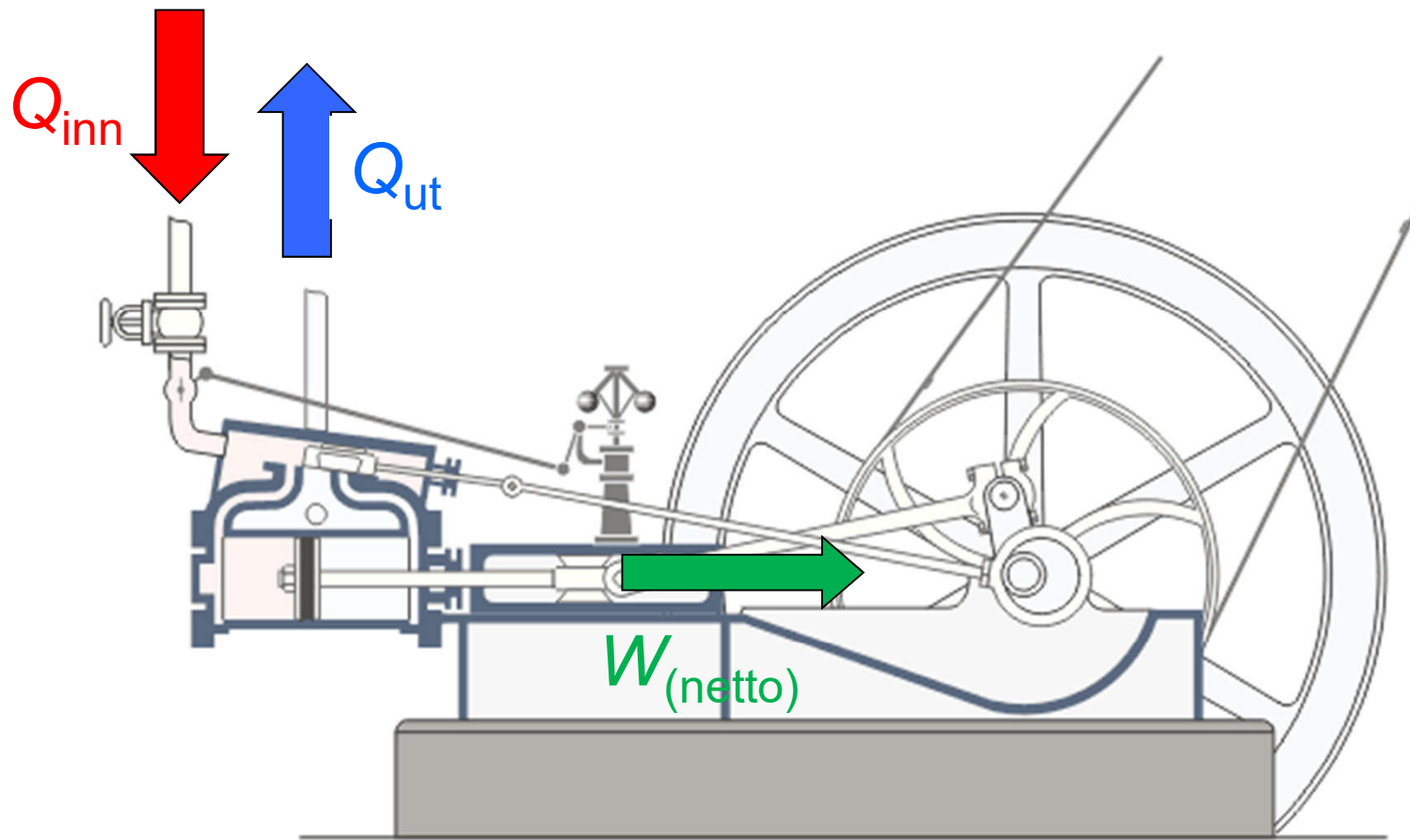

Prinsipp dampmaskin

Virkningsgrad:

$$\eta = \text{nytte/kostnad} = W/Q_{\text{inn}}$$

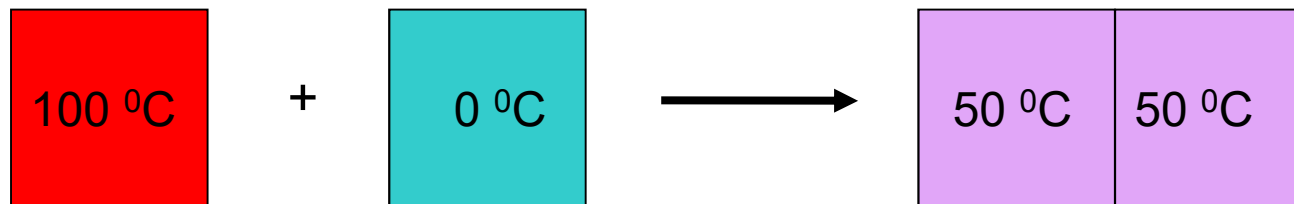
Varmekraftmaskiner

- 1698: Thomas Savery: Vannpumper i gruver
- 1712: Thomas Newcomen: Dampmaskin (ineffektiv)
- 1765: James Watt: Mer effektiv dampmaskin
- 1769: Første dampdrevne kjøretøy
- 1803: Første dampdrevne lokomotiv
- 1829: George Stephensons "The rocket"
- 1876: Nikolaus A. Otto: 4-taktsbensinmotor
Totaktmotor: 1881. Firetakt diesel: 1893.
- 1824: Sadi Carnot: Carnotsyklus
(teoretisk optimale maskin)

Mest ineffektive «varmekraftmaskin»:

$$\eta = 0$$

(Varmeoverføring, ingen arbeid ut)

Mest effektive varmekraftmaskin:

Carnotmaskinen.

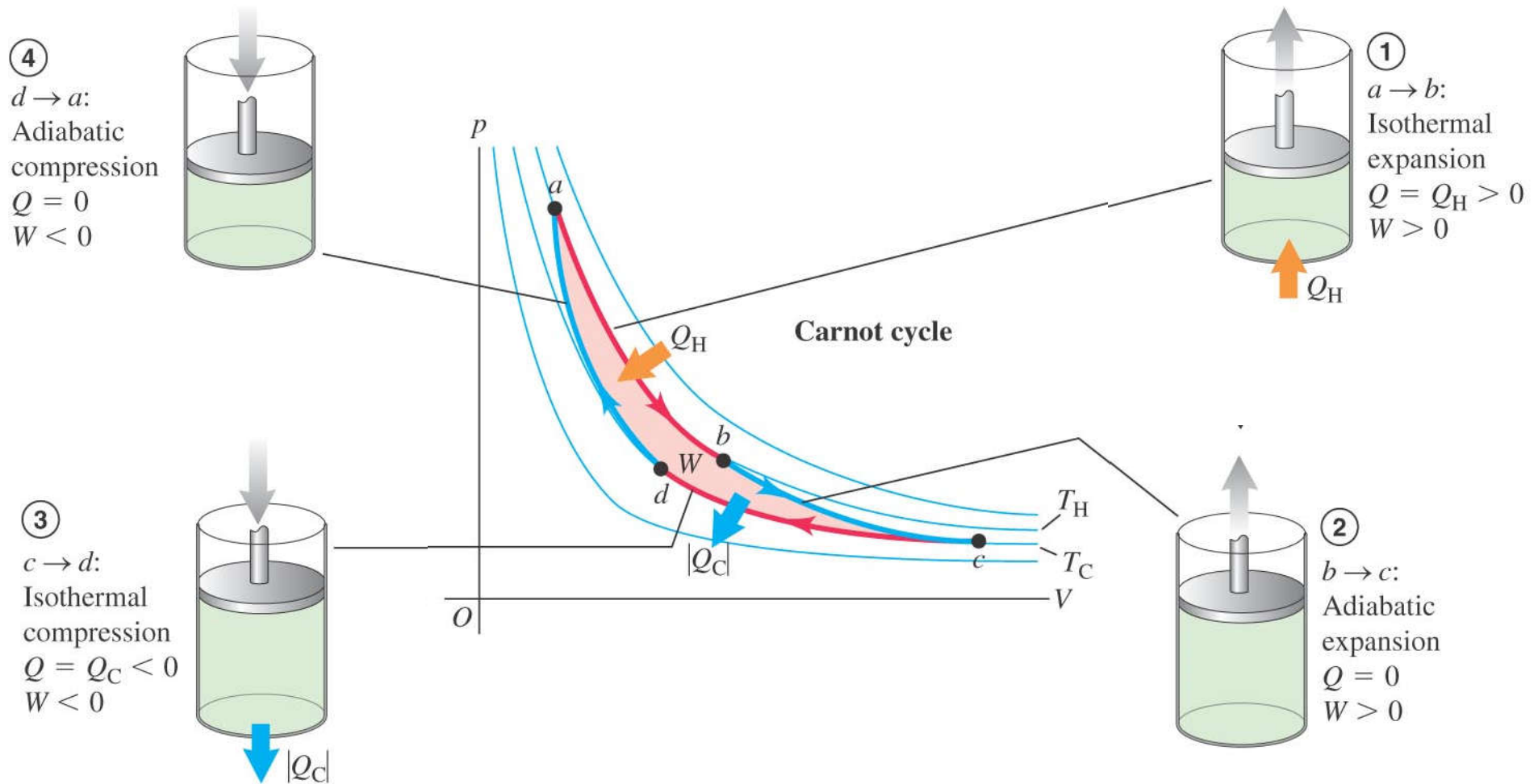
Kun reversible varmeoverføringer

$$\eta = \eta_{\max} = ?$$

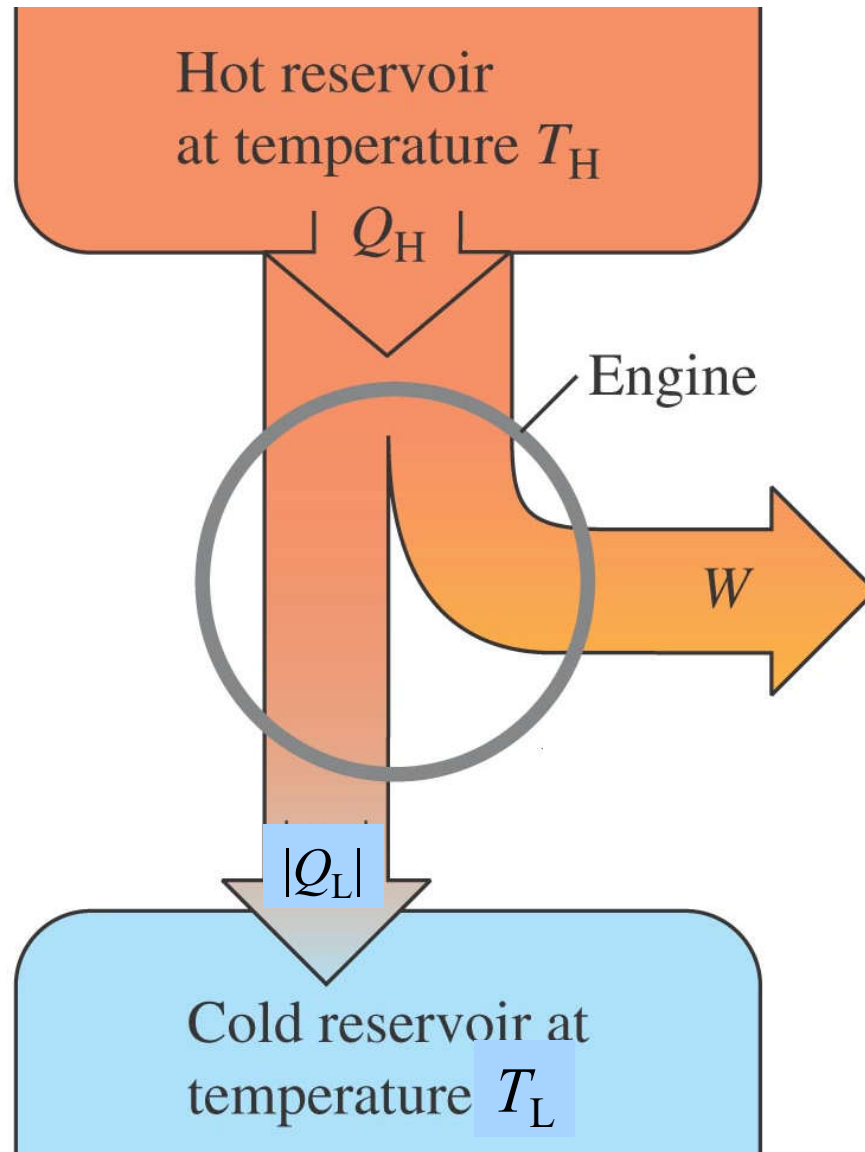
Carnotsyklus: Reversibel varmeoverføring

ved kun to temperaturer: T_H og T_C

(Sadi Carnot 1824)

Energifyttdiagram for varmekraftmaskin (Carnot)

Virkningsgrad:

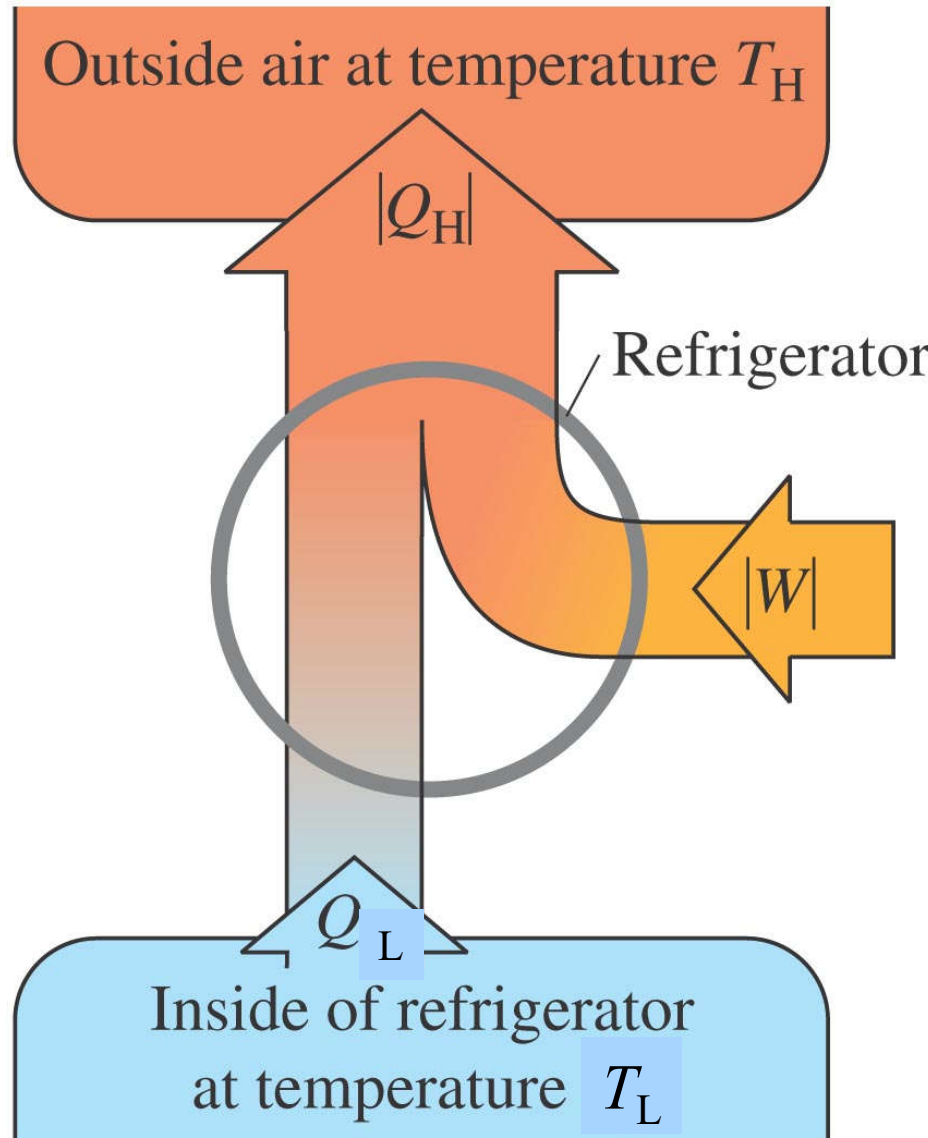
$$\eta_C = \text{nytte/kostnad}$$

$$= W/Q_H = 1 - |Q_L|/Q_H$$

Ideell gass:

$$\eta_C = 1 - T_L/T_H$$

Energiflytdiagram for kjølemaskin (Carnot)

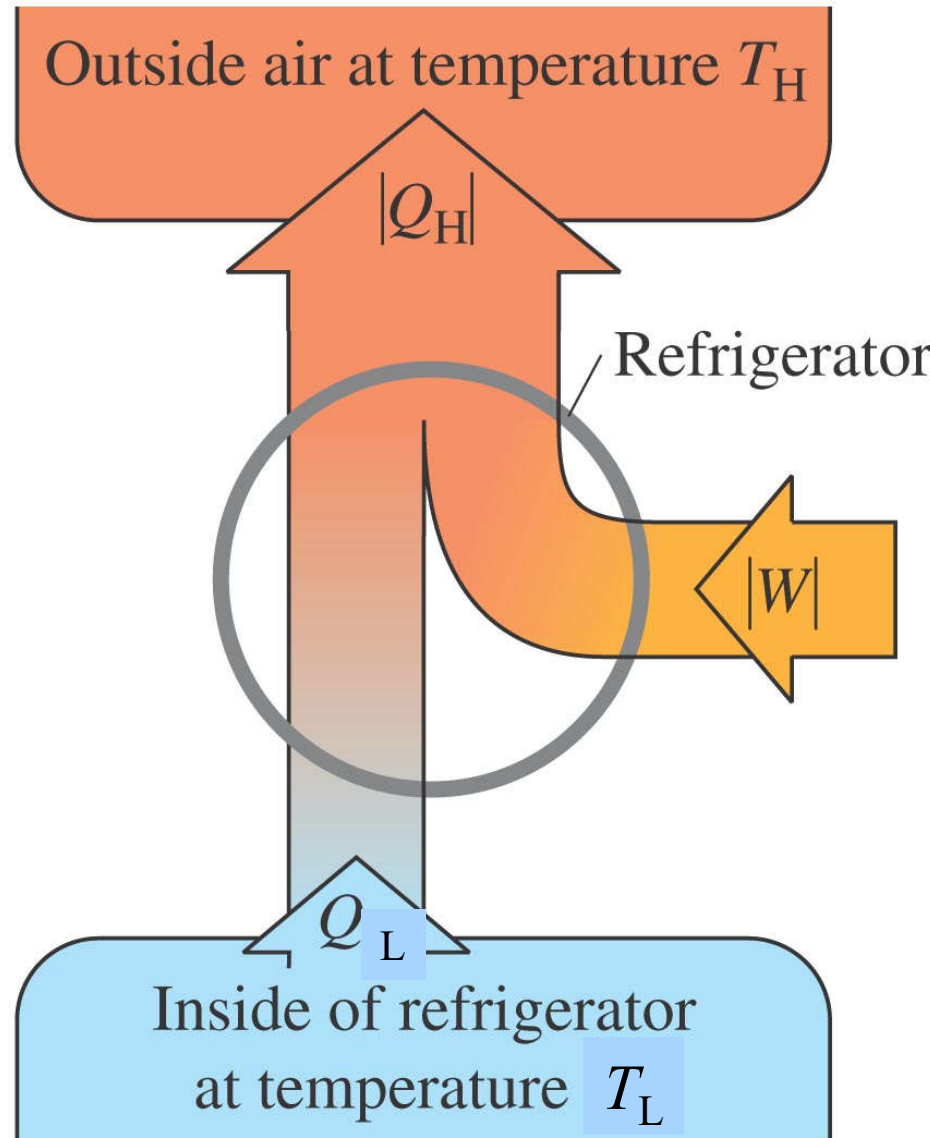
Effektfaktor:

$$\eta_{K,C} = \text{nytte/kostnad} \\ = |Q_L| / |W|$$

Ideell gass:

$$\eta_{K,C} = T_L / (T_H - T_L)$$

Energifyttdiagram for varmepumpe (Carnot)

Effektfaktor:

$$\eta_{V,C} = \text{nytte/kostnad} \\ = |Q_H| / |W|$$

Ideell gass:

$$\eta_{V,C} = T_H / (T_H - T_L)$$

Energiflytdiagram for varmepumpe (Carnot)

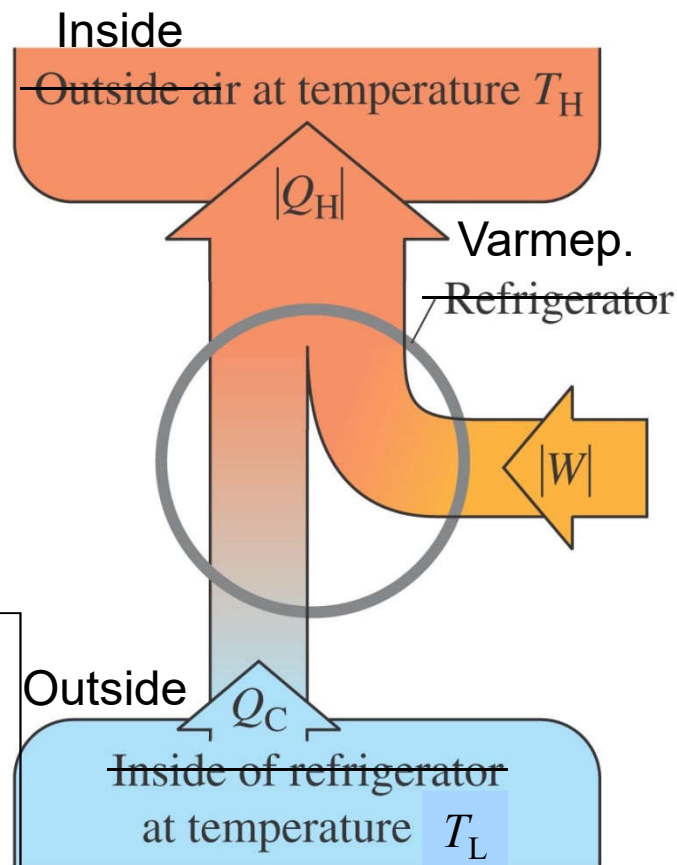
Eksempel:

T_H :
20°C
=293K

Effektfaktor

ideell gass:

$$\eta_{V,C} = T_H / (T_H - T_L)$$

T_L :

0°C =273 K	-20°C =253 K	18°C =297 K
$\eta_{V,C} =$ 293/20 =15	293/40=7,5	293/2=150 !
Reell COP= 3 – 4	2-2,5	??

Reelt er T_H (varmen inne i varmeveksleren) mye høyere enn innetemp, f. eks. 35-40°C.

Dette gir lavere $\eta_{V,C}$

Kretsprosesser, 2. hovedsetning. Så langt:

Reversible prosesser:

Termisk likevekt under hele prosessen: kurver på likevektsflater.

Langsomt og kontrollert. Tilnærmet umulig i praksis, men likevel svært viktig.

Kretsprosess: Start = slutt $\Delta U = 0$ $Q_{(\text{netto})} = W_{(\text{netto})}$

Virkningsgrad $\eta = \text{nytte/kostnad} = W/Q_{\text{inn}}$

Kjølefaktor (effektfaktor): $\eta_K = \text{nytte/kostnad} = |Q_{\text{inn}}| / |W|$

Isokor: $V = \text{konst. } W = 0;$ $Q = \Delta U = C_V \Delta T$

Isobar: $p = \text{konst. } W = p(V_2 - V_1);$ $Q = C_p (T_2 - T_1)$

Isoterm: $T = \text{konst. } W = nRT \ln(V_2/V_1)$ Id.gass: $\Delta U = 0;$ $Q = W$

Adiabat: Ingen varmeutveksling med omgivelser: $Q = 0 \Rightarrow \Delta U = -W$

Dvs. alt arbeid gjøres på bekostning av indre energi.

$W = -\Delta U = -C_V n (T_2 - T_1)$ $[= -1/(\gamma - 1) (p_2 V_2 - p_1 V_1)]$

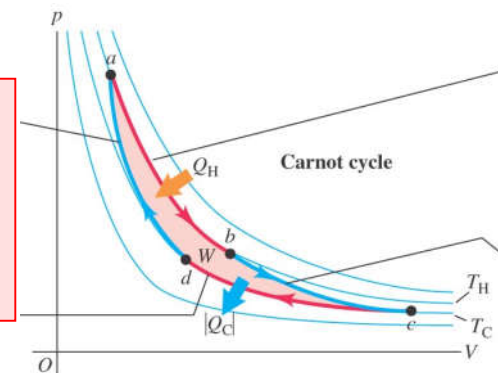
Adiabatlikninger id. gass: $pV^\gamma = \text{konst.}$ $TV^{\gamma-1} = \text{konst.}$ $T^\gamma p^{1-\gamma} = \text{konst.}$

Carnotprosessen:

Mest effektive prosess mellom to temperaturer T_H og T_L ,
To isotermer og to adiabater.

$$\eta_C = \eta_{\text{max}} = 1 - Q_L/Q_H = 1 - T_L/T_H \quad \text{Ideell gass}$$

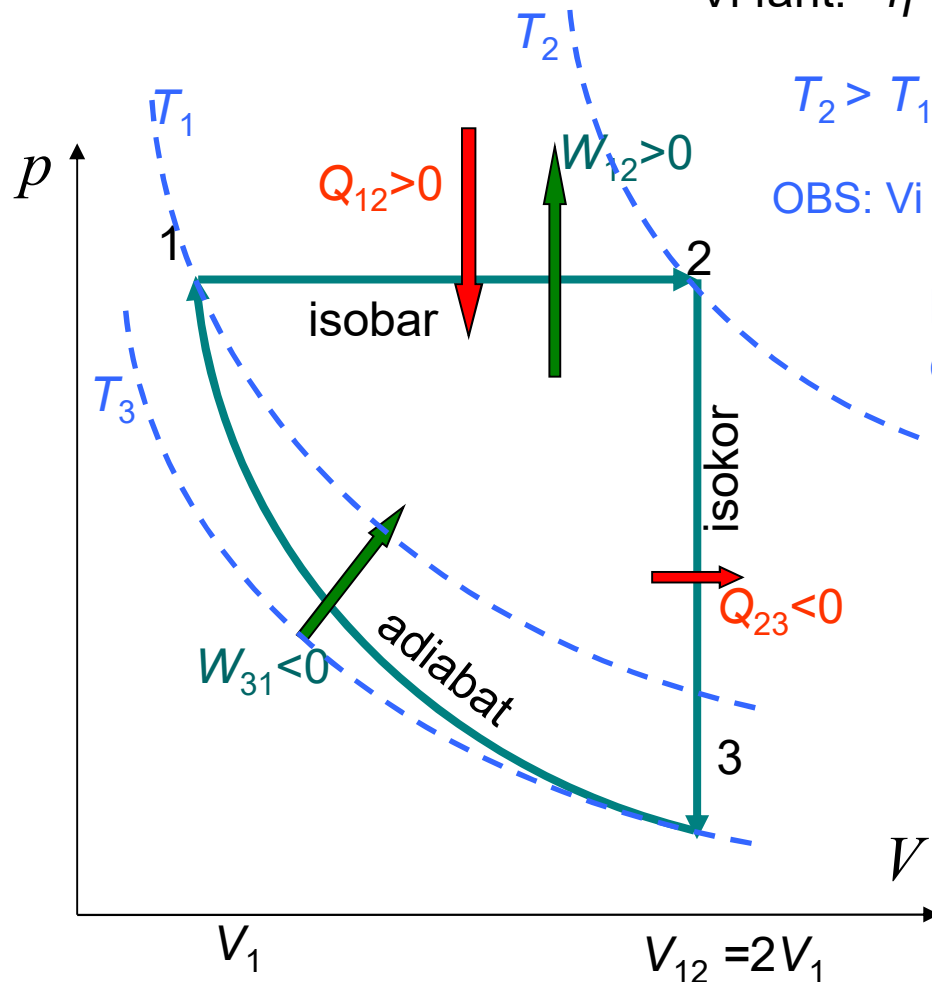
$$\eta_{K,C} = \eta_{\text{max}} = Q_L/(Q_H - Q_L) = T_L/(T_H - T_L)$$

Eks. 2. Kretsprosess med adiabat

$$T_2 = 2T_1 \quad T_3 = T_1 \left(\frac{1}{2}\right)^{2/3} = T_1 \cdot 0,630$$

Vi fant: $\eta = 0,18$

$$T_2 > T_1 > T_3$$

OBS: Vi må ha mange varmereservoar mellom T_1 og T_2 , og mellom T_2 og T_3 !

Hvis vi heller lager en carnotprosess mellom T_2 og T_3 :

$$\eta_C = 1 - T_3/T_2 = 0,68$$

Evt. Carnot mellom T_1 og T_3 :

$$\eta_C = 1 - T_3/T_1 = 0,37$$

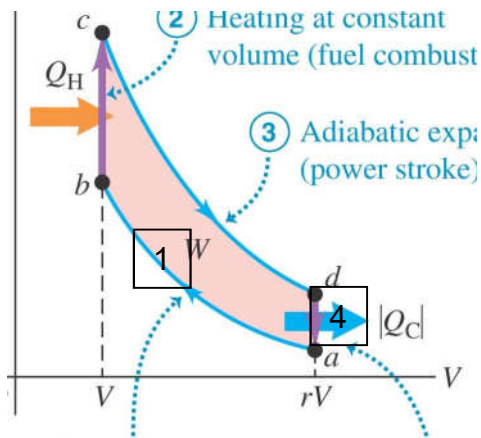
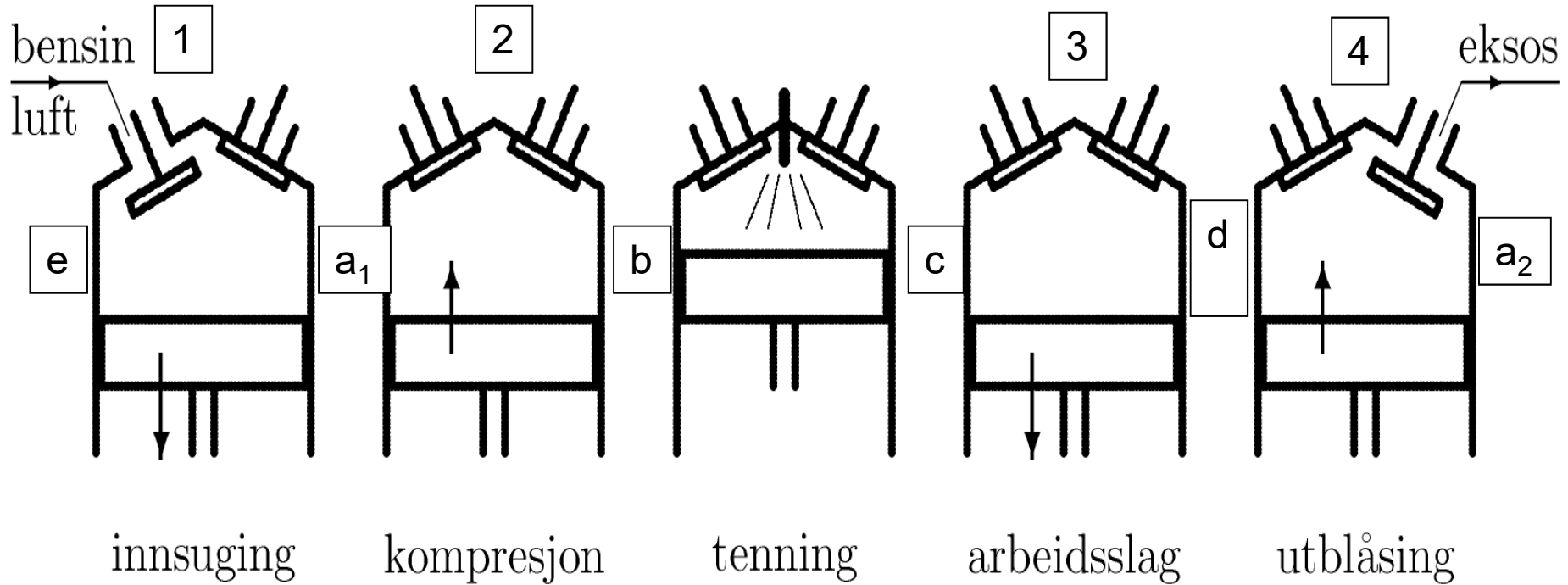
Evt. Carnot mellom T_2 og T_1 :

$$\eta_C = 1 - T_1/T_2 = 0,50$$

Alle bedre enn $\eta = 0,18$

Otto-syklus.

Nikolaus A. Otto bygde i 1876
den første fungerende 4-taktsmotor (bensinmotor)

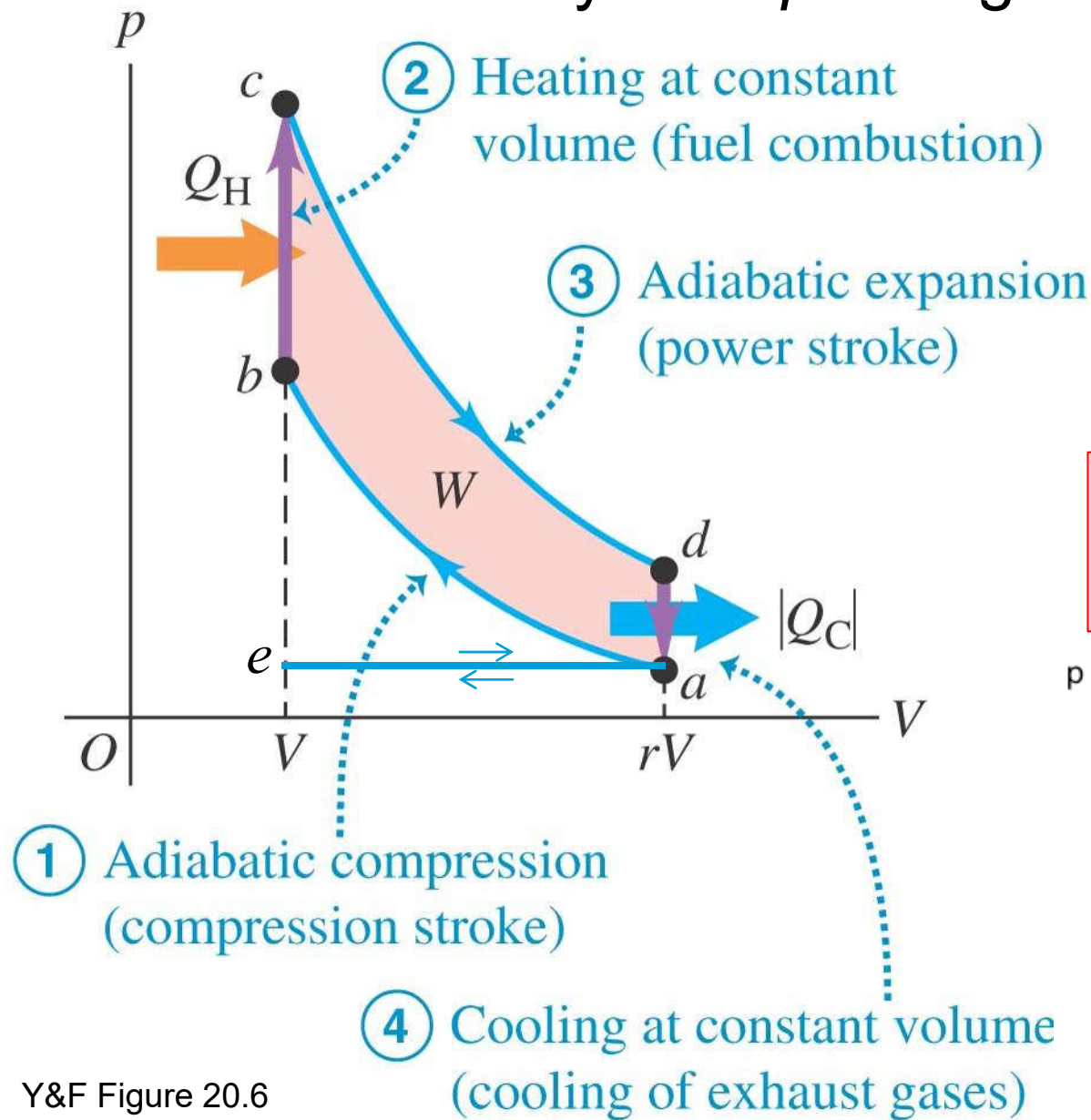
$$\eta_{\text{Otto}} = 1 - 1/r^{\gamma-1}$$

der

$$r = V_2/V_1 =$$

kompresjonsforhold

Otto-syklus i pV -diagram.

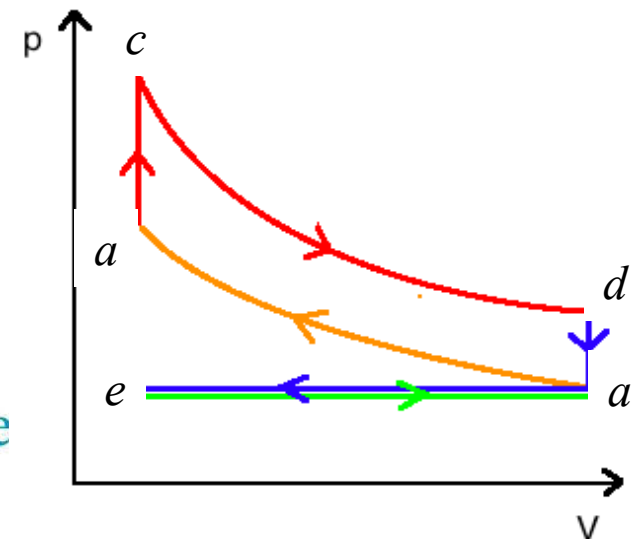
$$\eta_{\text{Otto}} = 1 - 1/r^{\gamma-1}$$

der

$$r = V_2/V_1$$

= kompresjonsforhold

Bevis i Y&F - likn. (20.6) eller Eksempel «Otto-syklus» på nettsider.

Y&F Figure 20.6

Virkningsgrad for ulike varmekraftverk (energiverk):

	kullfyrt	gassfyrt	vannkraft
$T_H \approx$	640 K	900 K	
T_L (kjølevann) $\approx$	300 K	300 K	
$\eta_C = 1 - T_L/T_H \approx$	0,5	0,7	
η_{reell}	0,4	0,6	0,95

Sammenlikning mekanisk (høyde)energi og varme:

1000 m vannfall for 1 liter vann (1 kg) gir utløst høydeenergi:

$$\begin{aligned} E_p &= mgh \\ &= 1 \text{ kg} \cdot 9,81 \text{ m/s}^2 \cdot 1000 \text{ m} \\ &= 9,81 \text{ kJ} \end{aligned}$$

Hvis denne energien brukes til å varme opp vannet:

$$E_p = Q = C' m \Delta T \quad \text{Varmekap} = C' = 4,2 \text{ kJ}/(\text{kg K})$$

$$\Rightarrow \text{Temp.økning} = \Delta T = 9,81/4,2 \text{ K} = 2,3 \text{ K}$$

Sett fra motsatt side:

2,3 °C avkjøling gir ut samme energi som fall 1000 m

Høyverdig energi

($\approx 100\%$ utnyttelse til mekanisk energi):

- Oppspent fjær
- Pot.en. i vannmagasin
- Elektrisk energi i batteri og lignende

Lavverdig energi

(0-60% utnyttelse til mekanisk energi):

- Varme, f.eks. i vannet i vannmagasin eller i sjøvann
Store mengder, men vanskeligere å overføre til mekanisk energi.
  - Mulighetene beskrevet i **2. hovedsetning**
  - Gjøres i **varmekraftmaskin**
  - Mulighetene måles med **entropi**

Kretsprosesser. 2. hovedsetning

Reversible og irreversible prosesser (20.1)

Adiabatisk prosess (19.8)

Kretsprosesser:

varmekraftmaskiner (20.2+3)

kjølemaskiner (20.4)

Carnotsyklusen (20.6)

Eks: Ottosyklus (20.3)

2. hovedsetning (20.5)

Carnots teorem og Carnots (u)likhet

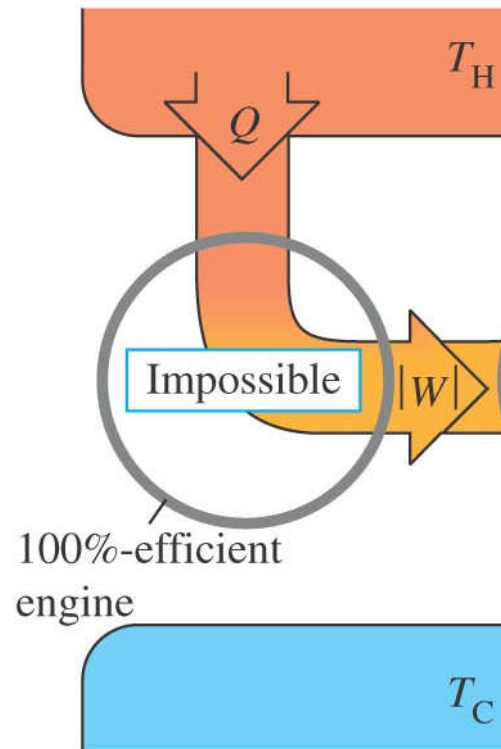
Entropi (20.7)

Entropien mikroskopisk forklart (20.8)

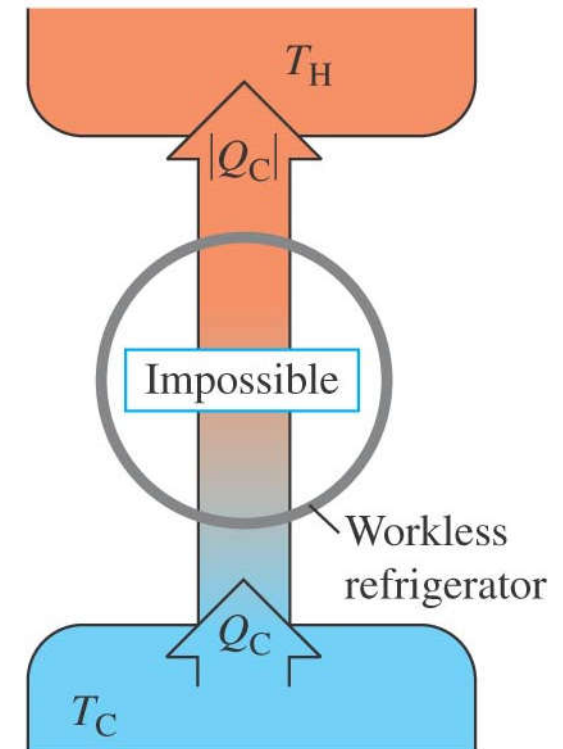

2. hovedsetning

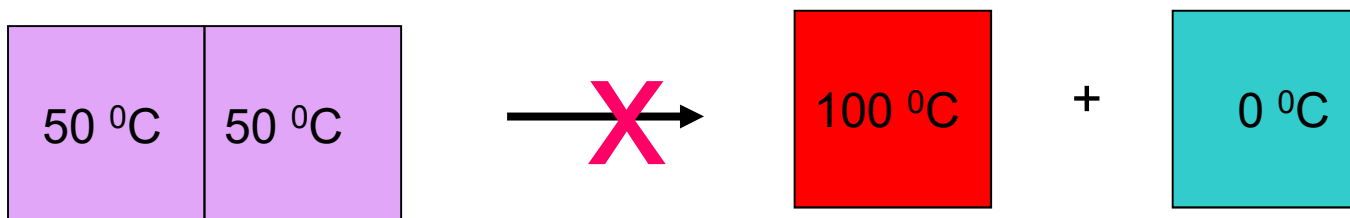
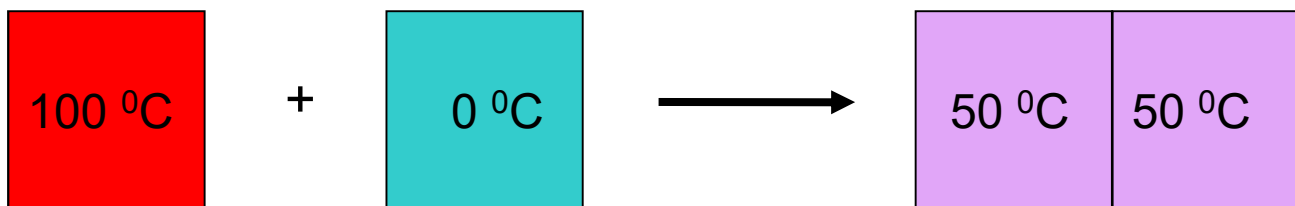
Kelvins formulering

Clausius formulering

Rudolf Clausius (1822-88) tysk fysiker
Lord Kelvin (1824-1907) irsk matem/fysiker (=William Thompson)
Sadi Carnot (1796-1832) fransk fysiker

Ingen har observert varme strømme fra kaldt til varmt legeme

<=>

**Clausius formulering av
termodynamikkens 2. hovedsetning**

Kretsprosesser. 2. hovedsetning

Reversible og irreversible prosesser (20.1)

Adiabatisk prosess (19.8)

Kretsprosesser:

varmekraftmaskiner (20.2+3)

kjølemaskiner (20.4)

Carnotsyklusen (20.6)

Eks: Ottosyklus (20.3)

2. hovedsetning (20.5)

Carnots teorem og Carnots (u)likhet

I dag

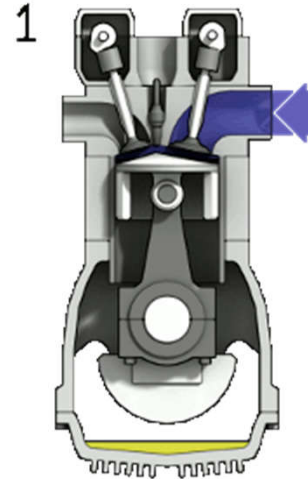
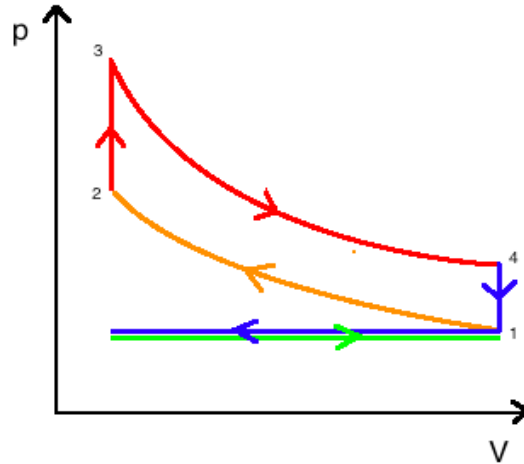
Entropi (20.7)

Entropien mikroskopisk forklart (20.8)

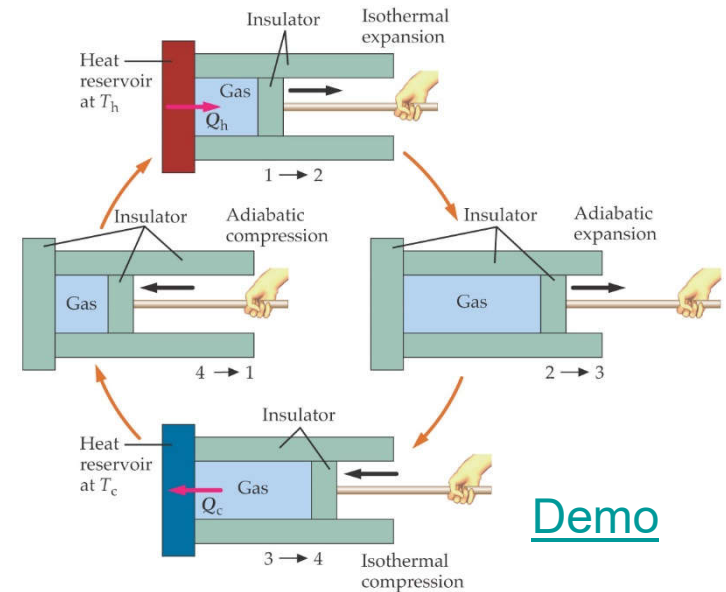
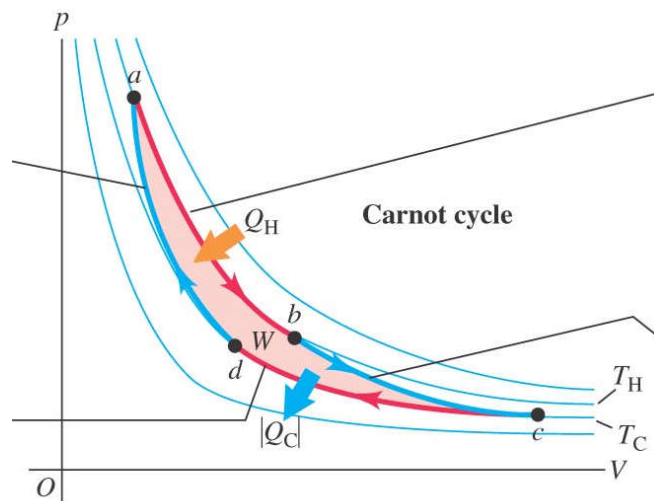
Kretsprosesser. Litt repetisjon.

Kretsprosesser med gass innenfor et stempel:

Ottosyklus

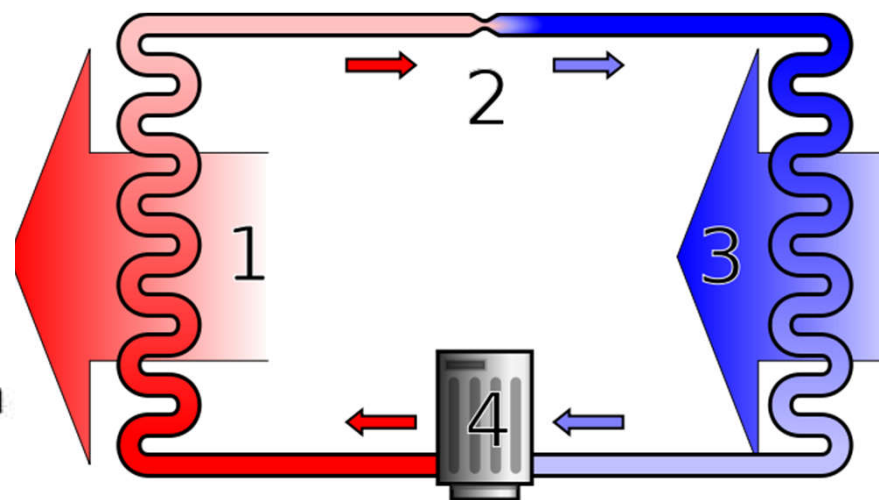
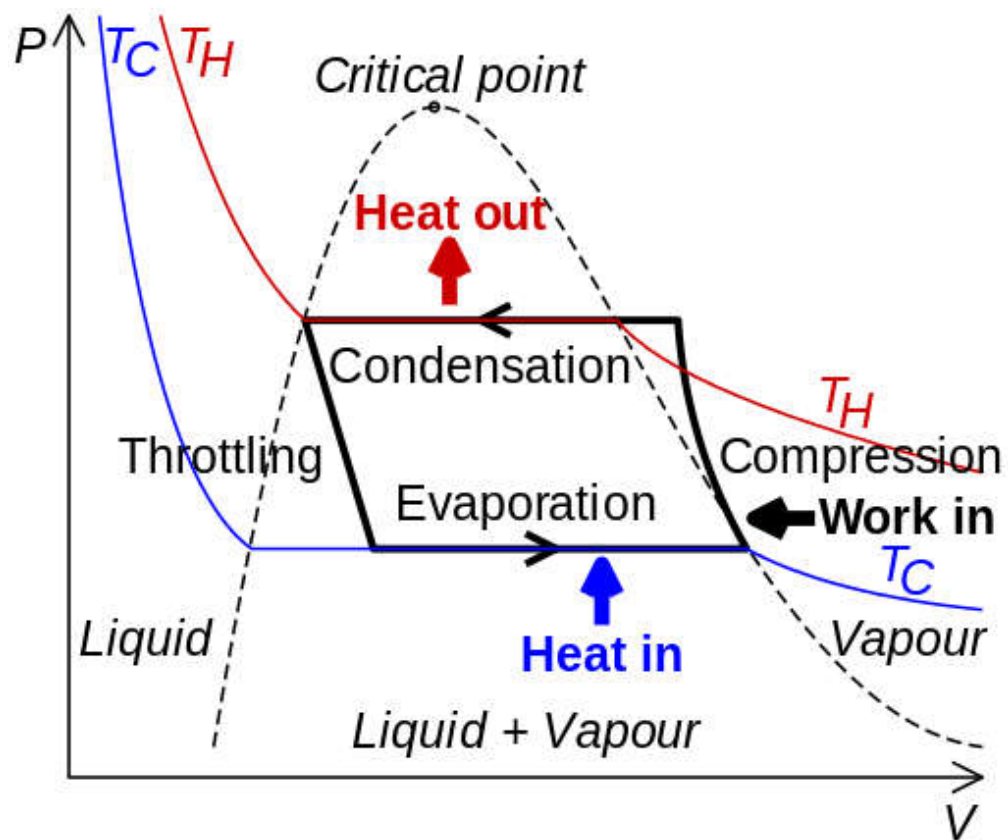
Carnotsyklus

[Demo](#)

Kretsprosesser. Litt repetisjon.

Kretsprosess med gass/væske som løper rundt lukket krets:
Demo av varmepumpe

Kretsprosesser, 2. hovedsetning. Så langt:

Reversible prosesser:

Termisk likevekt under hele prosessen: kurver på likevektsflater.

Langsomt og kontrollert. Tilnærmet umulig i praksis, men likevel svært viktig.

Kretsprosess: Start = slutt $\Delta U = 0$ $Q_{(\text{netto})} = W_{(\text{netto})}$

Virkningsgrad $\eta = \text{nytte/kostnad} = W/Q_{\text{inn}}$

Kjølefaktor (effektfaktor): $\eta_K = \text{nytte/kostnad} = |Q_{\text{inn}}| / |W|$

Isokor: $V = \text{konst. } W = 0;$ $Q = \Delta U = C_V \Delta T$

Isobar: $p = \text{konst. } W = p(V_2 - V_1);$ $Q = C_p (T_2 - T_1)$

Isoterm: $T = \text{konst. } W = nRT \ln(V_2/V_1)$ Id.gass: $\Delta U = 0;$ $Q = W$

Adiabat: Ingen varmeutveksling med omgivelser: $Q = 0 \Rightarrow \Delta U = -W$

Dvs. alt arbeid gjøres på bekostning av indre energi.

$W = -\Delta U = -C_V n (T_2 - T_1)$ $[= -1/(\gamma - 1) (p_2 V_2 - p_1 V_1)]$

Adiabatlikninger id. gass: $pV^\gamma = \text{konst.}$ $TV^{\gamma-1} = \text{konst.}$ $T^\gamma p^{1-\gamma} = \text{konst.}$

Carnotprosessen:

Mest effektive prosess mellom to temperaturer T_H og T_L ,

To isotermer og to adiabater.

$$\eta_C = \eta_{\text{max}} = 1 - Q_L/Q_H = 1 - T_L/T_H \quad \text{Ideell gass}$$

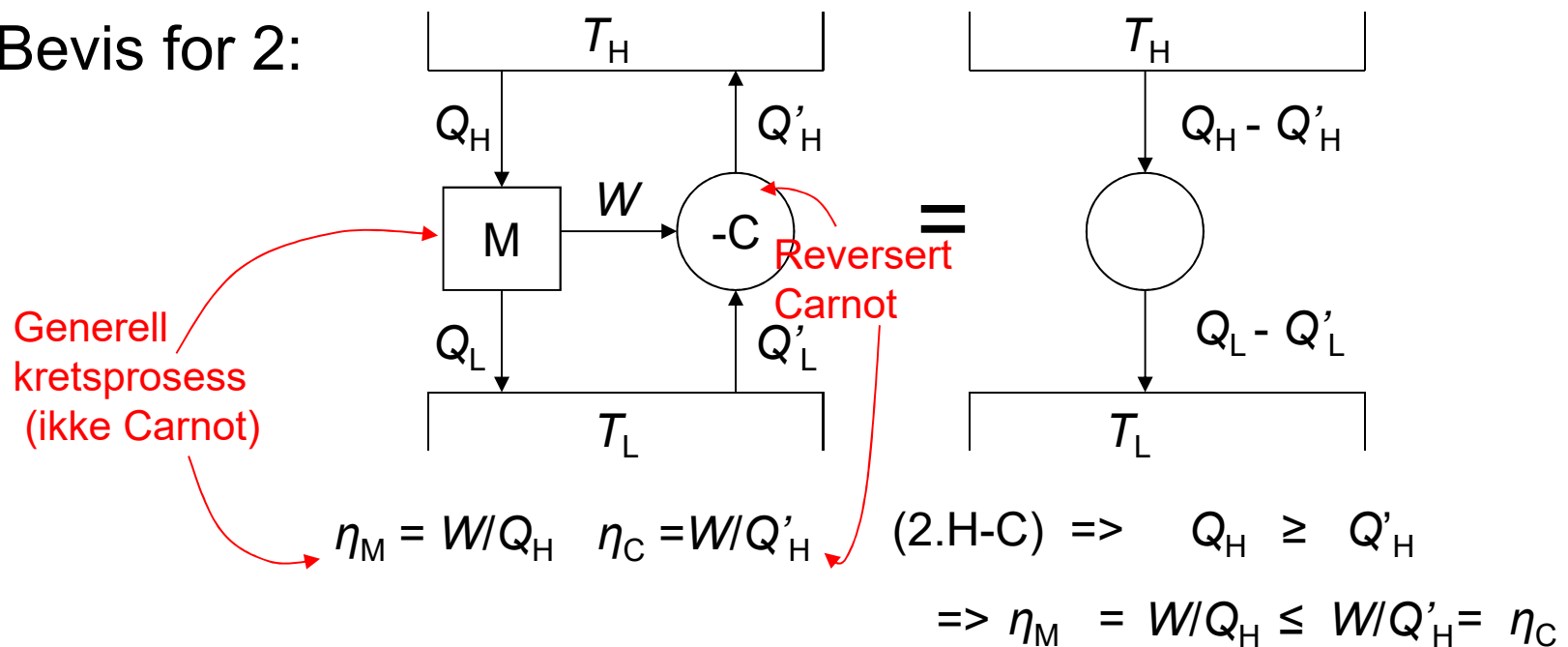
$$\eta_{K,C} = \eta_{\text{max}} = Q_L/(Q_H - Q_L) = T_L/(T_H - T_L)$$

Men gjelder også alle andre arbeidssubstanser!

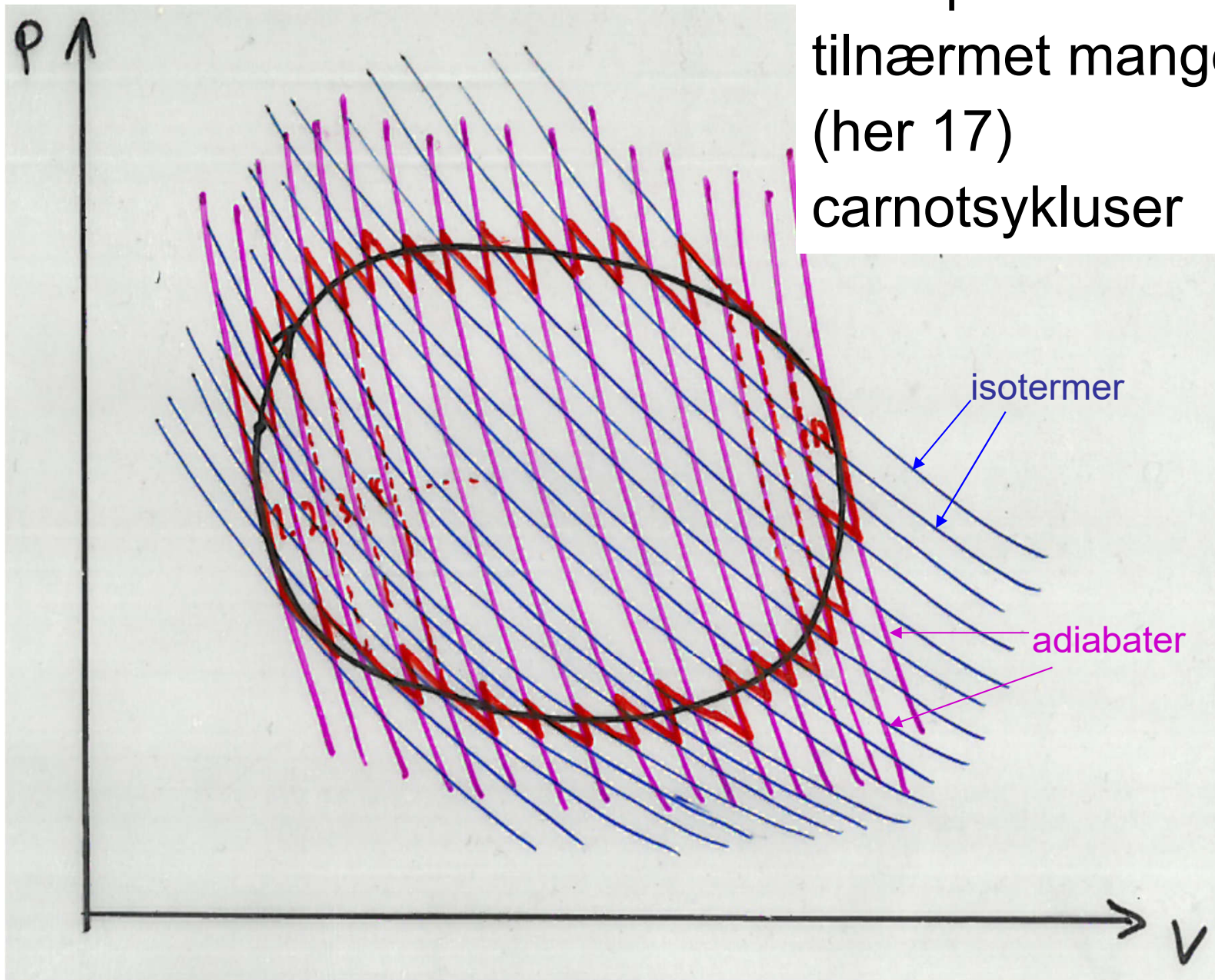
Carnots to teorem

1. For en carnotprosess er $\eta = \eta_C = 1 - T_L/T_H$ uansett arbeidssubstans.
2. Ingen kretsprosess mellom to reservoar kan ha større η enn η_C .

Bevis for 2:

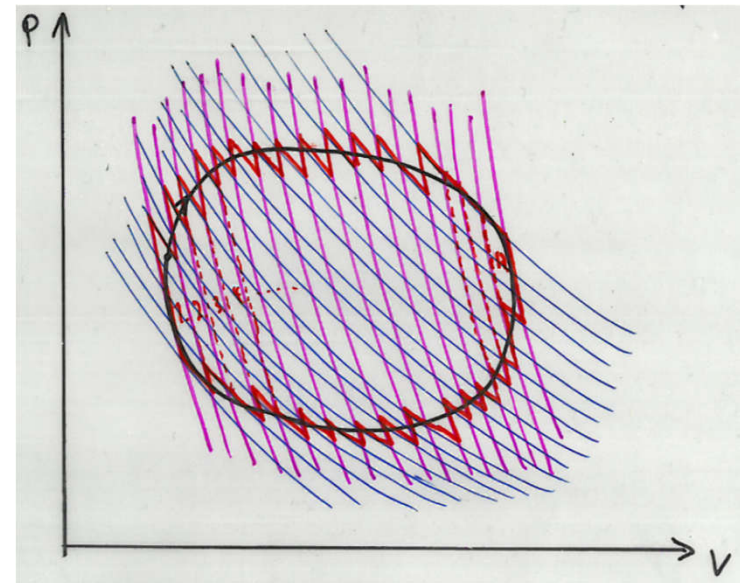
Kretsprocess
tilnærmet mange
(her 17)
carnotsykluser

Clausius (u)likhet for kretsprosesser.

- Carnotprosesser (T_H og T_L): $Q_H/T_H + Q_L/T_L = 0$
- Mange carnotprosesser: $\sum Q_k/T_k = 0$
- Mange (irreversible) prosesser : $\sum Q_k/T_k < 0$
- ∞ mange infinitesimale prosesser:
 $\int dQ/T = 0$ reversibel kretsprosess
 $\int dQ/T < 0$ irreversibel kretsprosess

Clausius ulikhet og entropi.

$$\int \dot{d}Q/T = 0 \quad \text{reversibel kretsprosess}$$

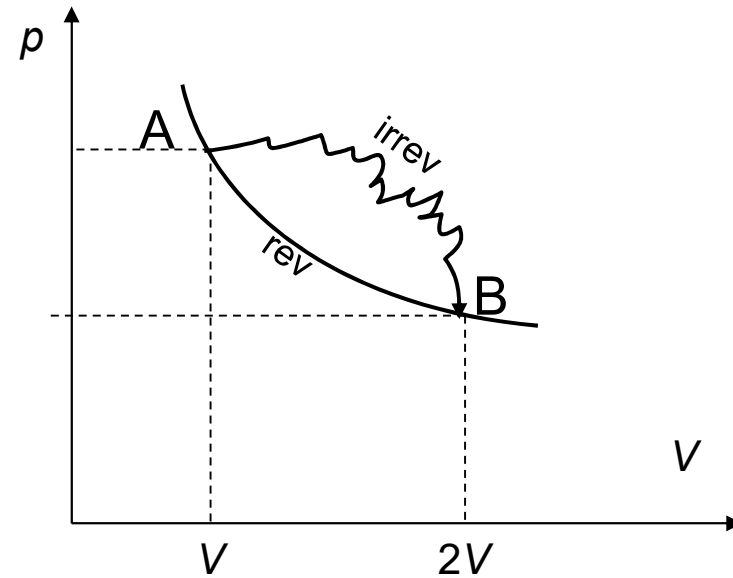
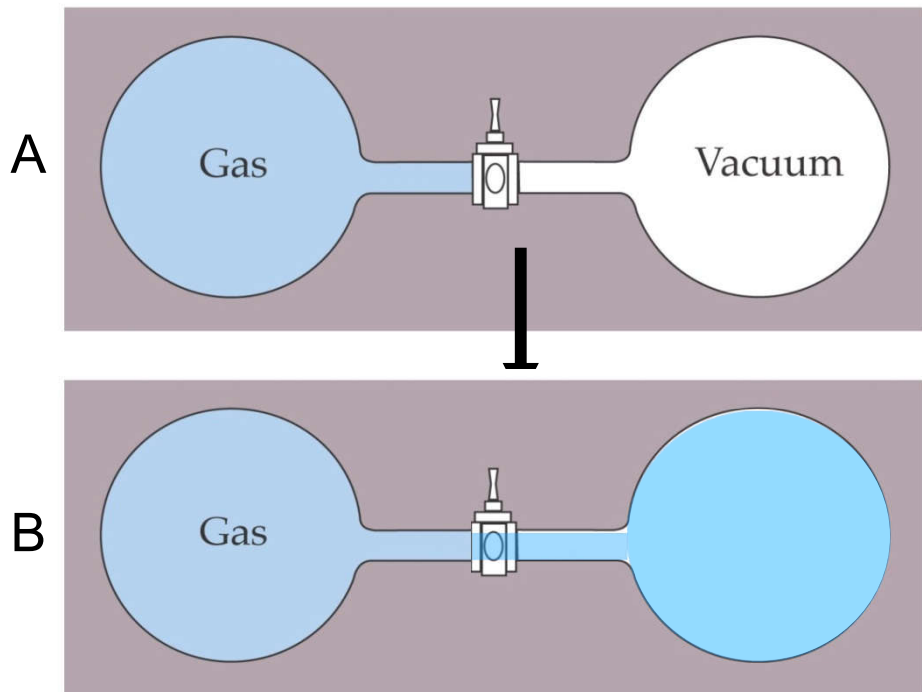
$$\int \dot{d}Q/T < 0 \quad \text{irreversibel kretsprosess}$$

Def. entropi:

$$dS = \dot{d}Q_{\text{rev}}/T \quad \text{eller} \quad \Delta S = \int \dot{d}Q_{\text{rev}}/T$$

S er tilstandsfunksjon, ikke avhengig vegen.

Beregning må gjøres via rev. prosess, men resultatet er det samme uansett, når start- og slutttilstand er gitt.

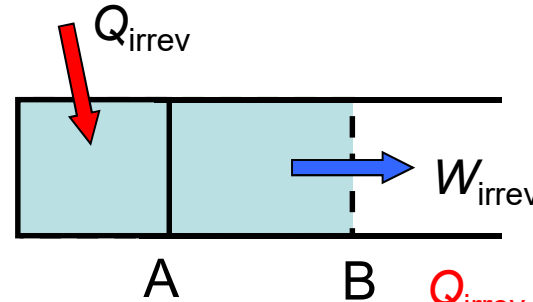
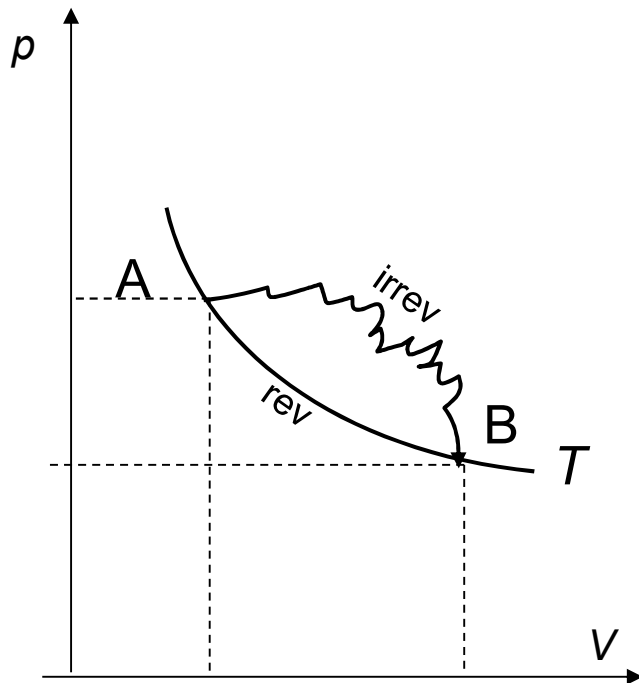

$$\int_A^B \frac{dQ_{\text{irr}}}{T} < \Delta S_{AB}$$

1) Fri, adiabatisk ekspansjon: $0 < \Delta S_{AB}$

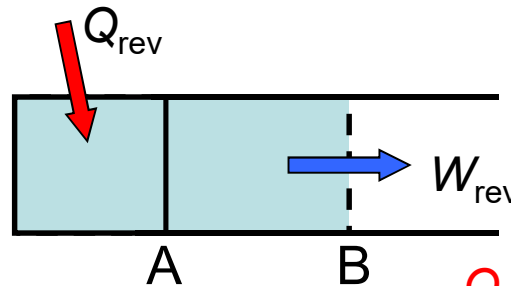
Entropien øker

2) Irreversibel isoterm prosess:

$$Q_{\text{irrev}} - W_{\text{irrev}} = \Delta U_{\text{AB}} = 0$$

(samme temp)

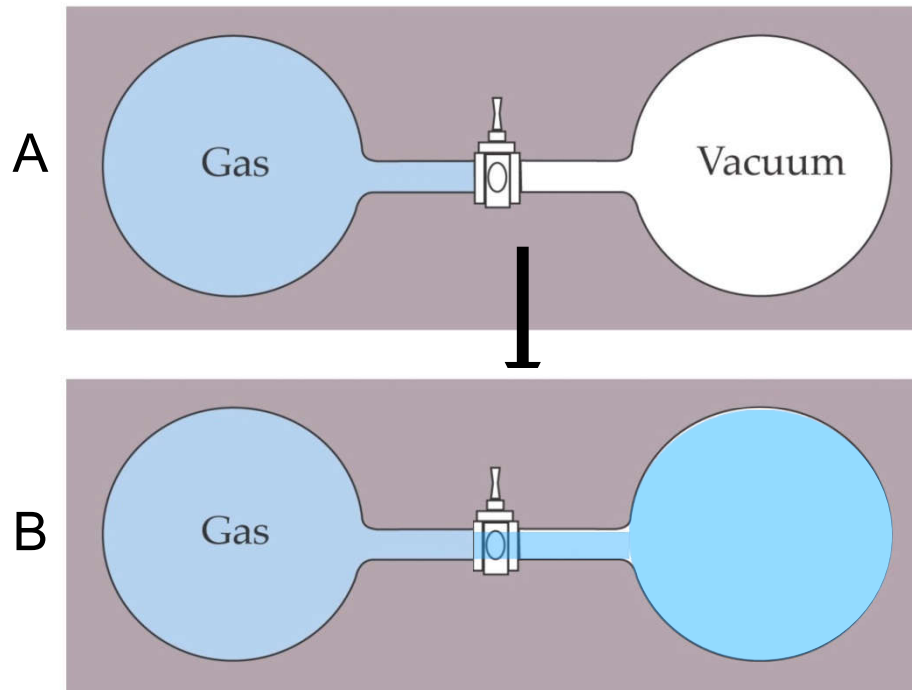
$$Q_{\text{rev}} - W_{\text{rev}} = \Delta U_{\text{AB}} = 0$$

(samme temp)

$$Q_{\text{irrev}} < Q_{\text{rev}} \quad \Rightarrow \quad W_{\text{irrev}} < W_{\text{rev}}$$

I isoterme prosesser utveksles mest Q og W i reversible prosesser!

Fri, adiabatisk ekspansjon:

Ikke termisk likevekt under prosessen.

ΔS_{AB} må beregnes fra **reversibel prosess** med samme start- og slutttilstand.

-- Hva slags reversibel prosess?

Isolert $\Rightarrow$ adiabatisk $\Rightarrow Q_{\text{irr}} = 0$

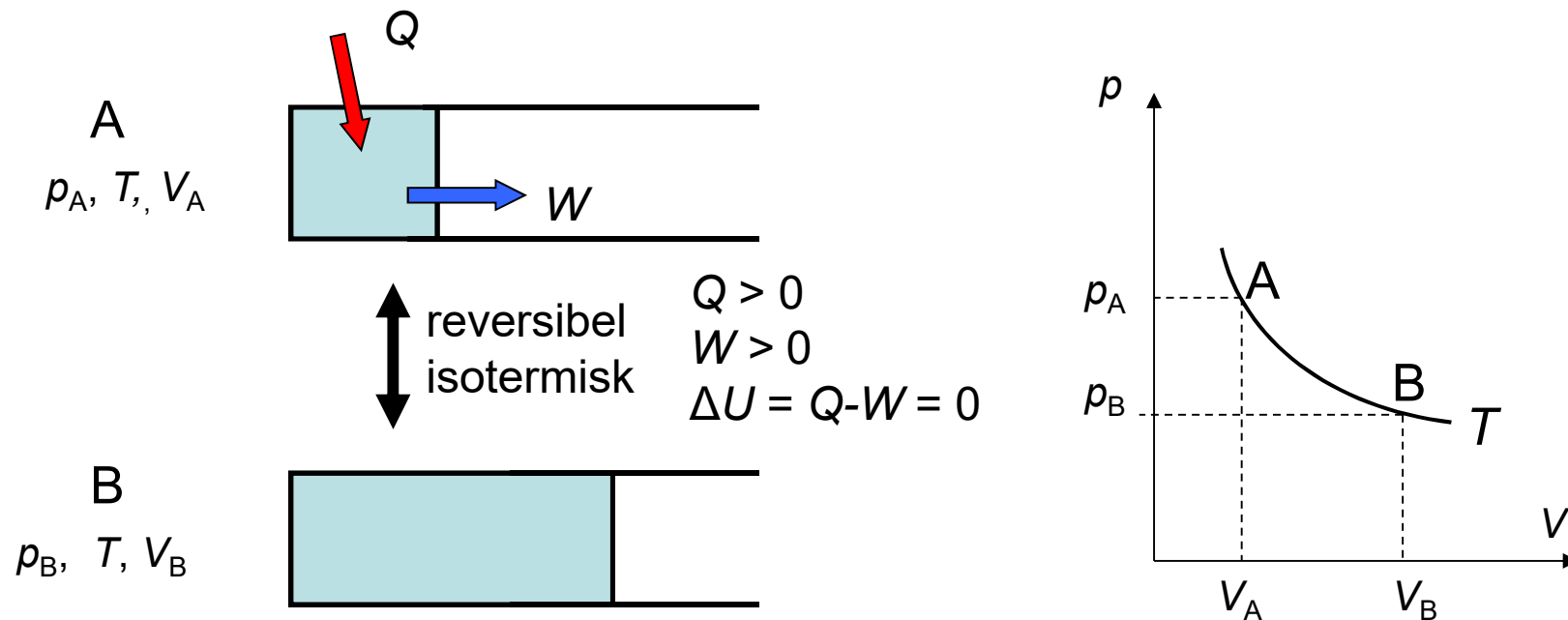
Vakuu $\Rightarrow W = p\Delta V = 0 \cdot \Delta V = 0$

(1.H) $\Rightarrow \Delta U = Q - W = 0$

$\Rightarrow$ uendra temperatur (ideell gass)

Dvs. må erstattes av en **isoterm**

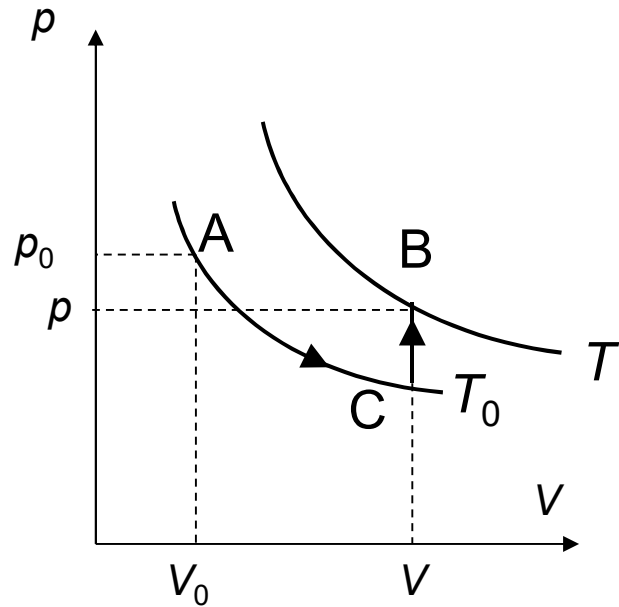
Eks.1. ΔS_{AB} i reversibel isoterm prosess:

Idealgass: $\Delta S_{AB} = nR \ln V_B/V_A$

Eks. 1+2

=> Entropifunksjon ideell gass

Generell prosess $A(p_0, V_0, T_0) \rightarrow B(p, V, T)$

= isoterm A-C + isokor C-B

$$\Delta S_{AC} = nR \ln V_C/V_A \quad \Delta S_{CB} = nC_V \ln T_B/T_C$$

Gir oss $S(T, V)$ for ideell gass:

$$S(T, V) = S_0(T_0, V_0) + nR \ln V/V_0 + nC_V \ln T/T_0 \quad (1A)$$

$nRT = pV$ og $C_p - C_V = R$ gir oss videre

$$S(p, V) = S_0(p_0, V_0) + nC_p \ln V/V_0 + nC_V \ln p/p_0 \quad (1B)$$

$$S(T, p) = S_0(T_0, p_0) + nC_p \ln T/T_0 - nR \ln p/p_0 \quad (1C)$$

Kretsprosesser. 2. hovedsetning

Reversible og irreversible prosesser (20.1)

Adiabatisk prosess (19.8)

Kretsprosesser:

varmekraftmaskiner (20.2+3)

kjølemaskiner (20.4)

Carnotsyklusen (20.6)

Eks: Ottosyklus (20.3)

2. hovedsetning (20.5)

Carnots teorem og Carnots (u)likhet

Entropi (20.7)

Entropien mikroskopisk forklart (20.8)

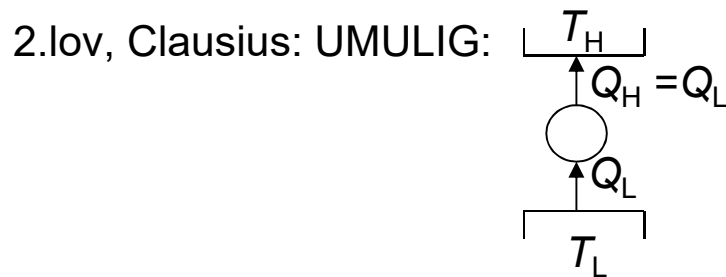
I dag

Div. eksempler

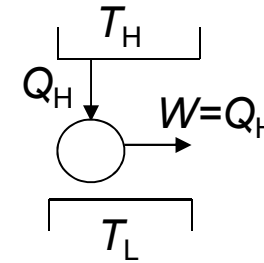

Kap 20: Termodynamikkens 2. lov

Oppsummert

2. lov, Kelvin: UMULIG:

Carnotprosess:

Kretsprosess med to isotermer og to adiabatener,
 eneste mulige reversible prosess mellom kun to varmereservoar.

Carnots teorem:

1. Uansett arbeidssubstans er for Carnotprosess: $\eta_C = 1 - T_L/T_H$
2. Ingen kretsprosess mellom to reservoarer kan ha større η enn η_C

Clausius' (u)likhet for kretsprosesser:

$$\int dQ/T = 0 \quad \text{reversibel kretsprosess} \quad \int dQ/T < 0 \quad \text{irreversibel kretsprosess}$$

Def. entropi: $dS = dQ_{\text{rev}}/T$ eller $\Delta S = \int dQ_{\text{rev}}/T$

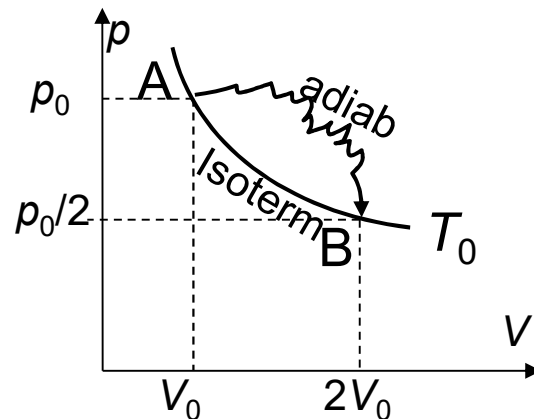
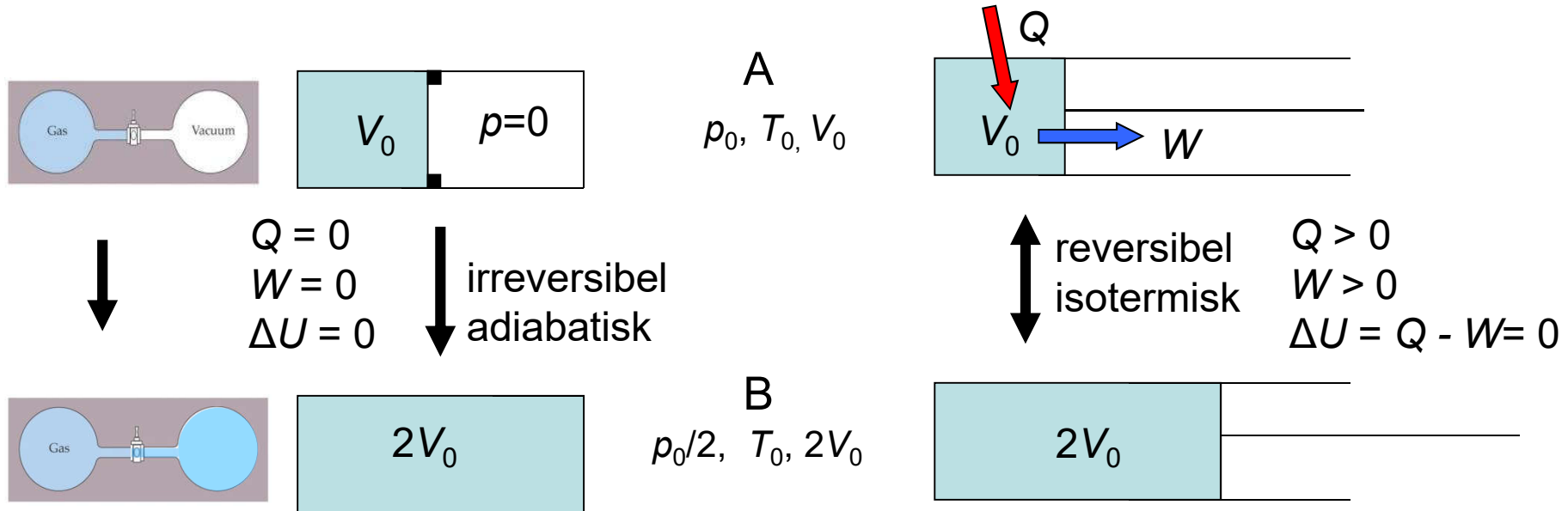
S er tilstandsfunksjon, ikke avhengig vegen. Beregning må gjøres via rev. prosess, men resultatet er det samme uansett, når start- og slutttilstand er gitt

For ideell gass: $S(T, V) = S_0(T_0, V_0) + nR \ln V/V_0 + nC_V \ln T/T_0$, samt $S(T, p)$ og $S(p, V)$

For lukket system (og for universet) kan ikke entropien avta i en prosess.

Eks. 3. Irreversibel ekspansjon

Ikke termisk likevekt under prosessen, entropien må beregnes fra annen prosess med samme start- og slutttilstand.

Fra (1A) eller Eks.1:

$$\Delta S_{AB} = nR \ln 2$$

Irrev: $Q=0, W=0$

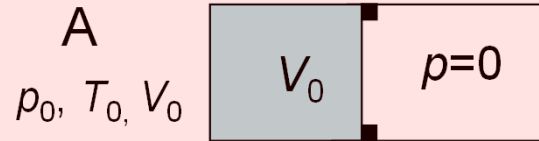
$\Delta S_{\text{tot}} > 0 \Rightarrow$ kan ikke komme tilbake

Rev: $Q=T\Delta S > 0, W = Q > 0$

$\Delta S_{\text{tot}} = 0 \Rightarrow$ kan komme tilbake

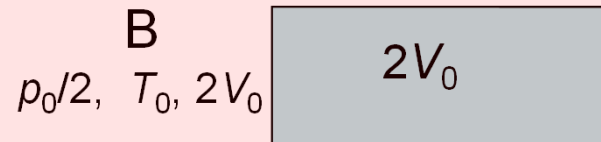
Eks. 3. Irreversibel adiabatisk utvidelse

Nettopp beregnet:

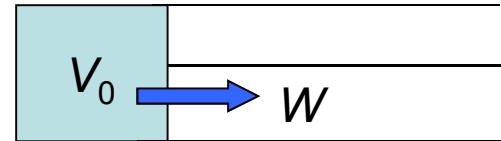

$Q = 0$
 $W = 0$
 $\Delta U = 0$
 $\Delta S = nR \ln 2$

irreversibel adiabatisk
Temp. konst.

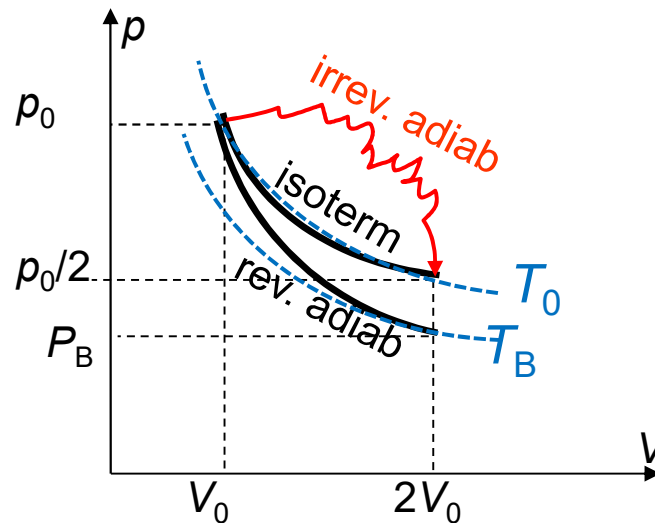
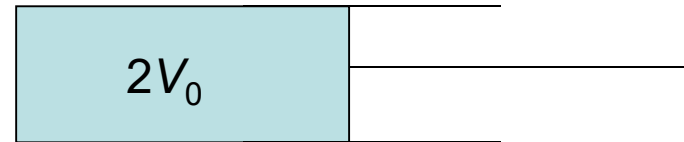

Eks. 4. Reversibel adiabatisk utvidelse

reversibel adiabatisk
 Temp. faller

$Q = 0$
 $W > 0$
 $\Delta U = Q - W < 0$
 $\Delta S = 0$

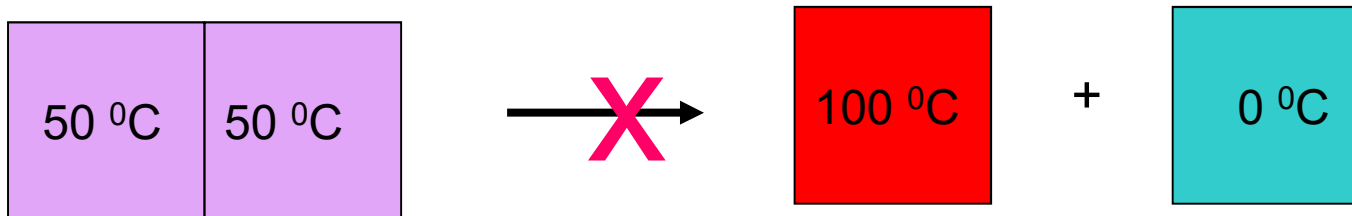
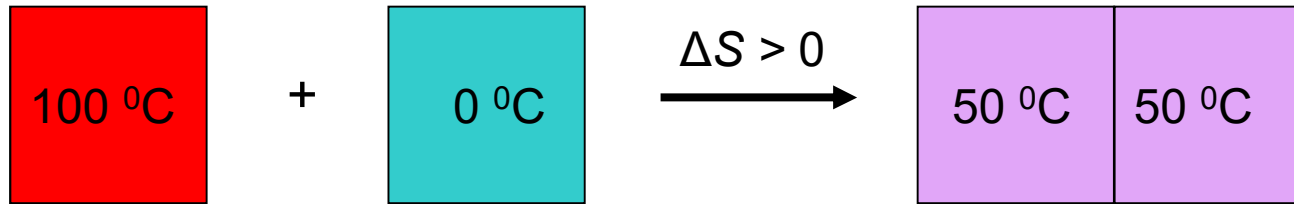
Id.gass:

$$S(T, V) = S_0(T_0, V_0) + nR \ln V/V_0 + nC_V \ln T/T_0 \quad (1A)$$

eller

$$S(p, V) = S_0(p_0, V_0) + nC_p \ln V/V_0 + nC_V \ln p/p_0 \quad (1B)$$

Entropien skal øke for denne prosessen, la oss beregne (Eks. 5)

Id.gass:

$$S(T, V) = S_0(T_0, V_0) + nR \ln V/V_0 + nC_V \ln T/T_0 \quad (1A)$$

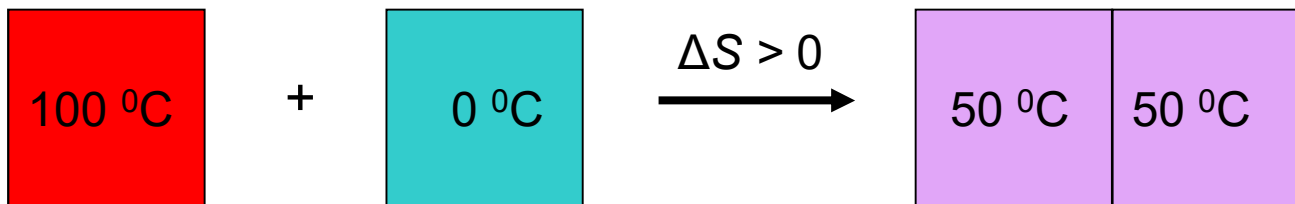
Ingen har observert varme strømme fra kaldt til varmt legeme

=>

Termodynamikkens 2. hovedsetning (én formulering)

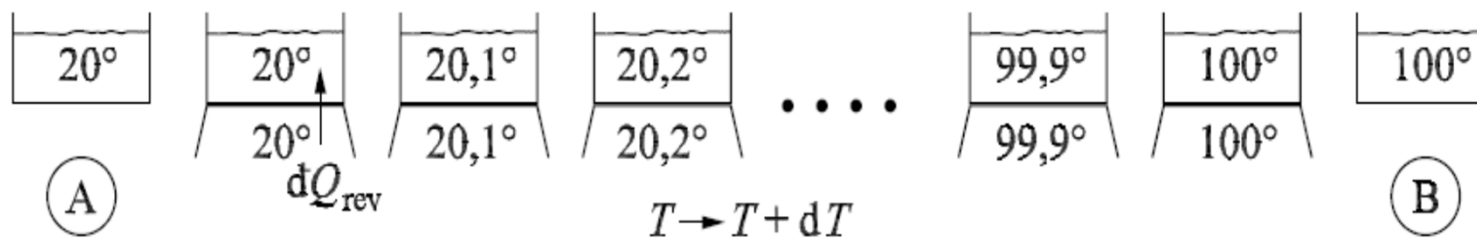
=>

$$\Delta S_{(\text{tot})} > 0 \text{ for spontane prosesser}$$

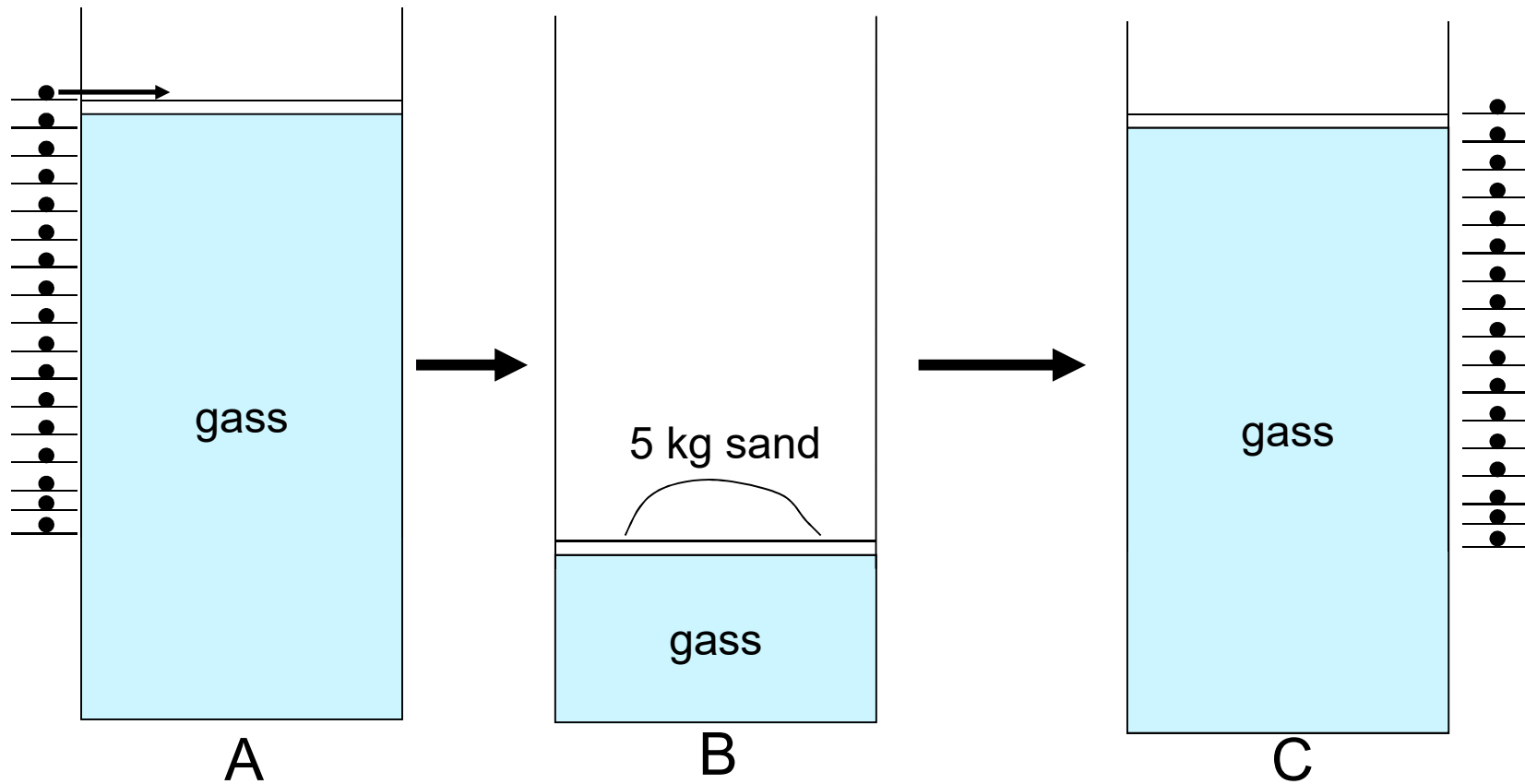

Øving 11, opg.3:

Oppvarming 20 $\rightarrow$ 100 grader reversibelt
ved uendelig mange varmereservoar:

**Uendelig mange varmereservoar er
parallell til uendelig mange sandkorn:**

Tilstandsfunksjoner

Indre energi	$U(T, V)$	Ideell gass	$= C_V n T$	vdWaal: $U(T, V) = C_V n T - \frac{an^2}{V}$
Trykk	$p(T, V)$		$= nRT/V$	
Temperatur	$T(p, V)$		$= pV/nR$	
Entropi	$S(T, V)$		$= S_0(T_0, V_0) + nR \ln V/V_0 + nC_V \ln T/T_0$	
	- to frie variable			
	f.eks. $S(T, V)$,	$S(p, V)$	eller $S(T, p)$	
	f.eks. $T(p, V)$,	$T(p, S)$	eller $T(V, S)$ osv.	

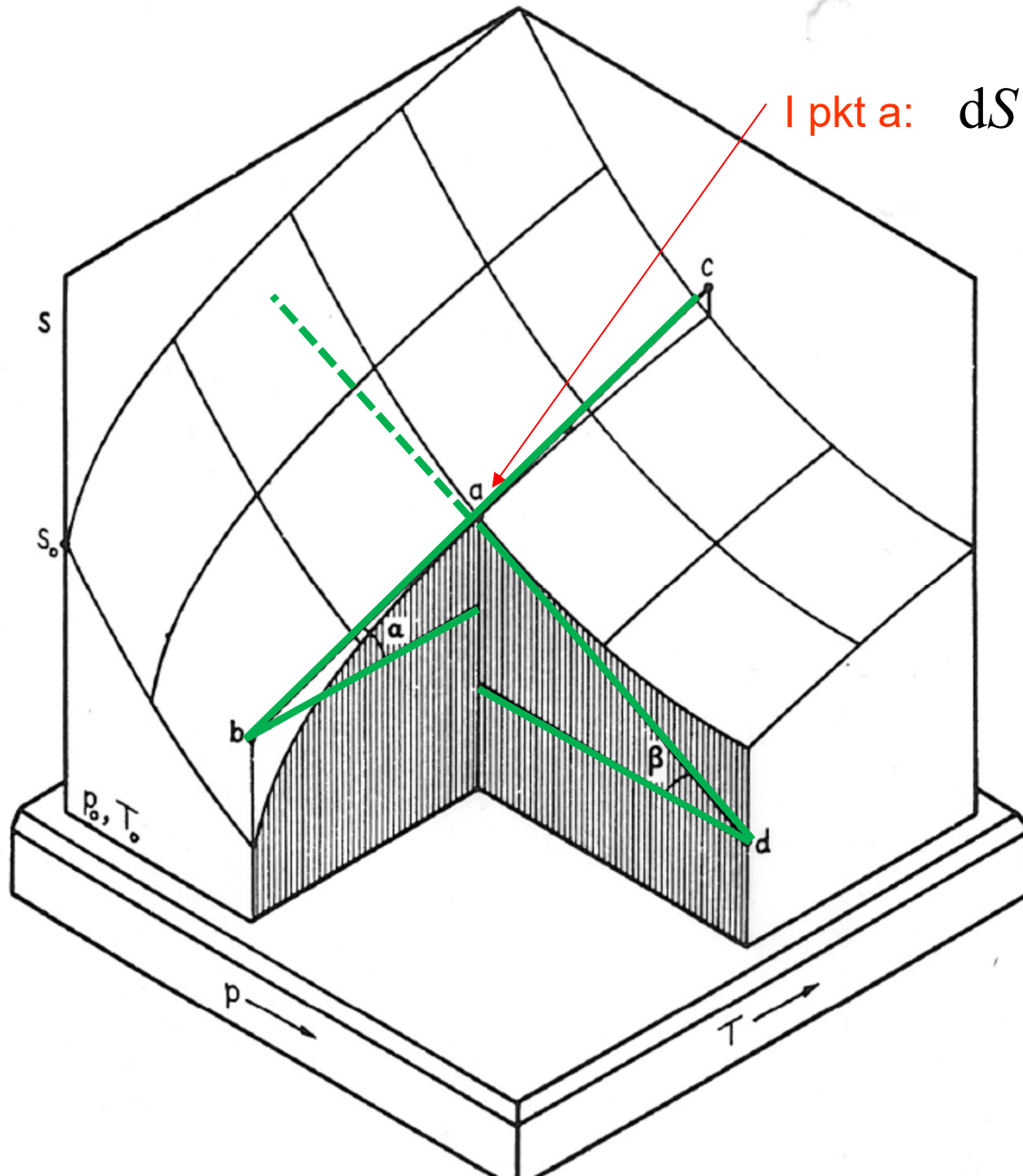
Andre (ikke pensum):

Entalpi $H = U + pV$

Helmholtz fri energi $F = U - TS$

Gibbs fri energi $G = H - TS$

Entropi ideell gass: $S(T,p) = S_0(T_0, p_0) + nC_p \ln T/T_0 - nR \ln p/p_0$ (1C)

I pkt a: $dS = \frac{\partial S}{\partial T} dT + \frac{\partial S}{\partial p} dp$

$$= nC_p \frac{dT}{T} - nR \frac{dp}{p}$$

$$\alpha = \frac{\partial S}{\partial T}$$

$$\beta = \frac{\partial S}{\partial p}$$

Vanlig
matem.

$$\frac{\partial S(T,p)}{\partial T}$$

→

Termo-
dynamikk

$$\left(\frac{\partial S}{\partial T} \right)_p$$

Alle totale differensial for entropien S:

$$S(T, V) \Rightarrow dS = \left(\frac{\partial S}{\partial T} \right)_V dT + \left(\frac{\partial S}{\partial V} \right)_T dV$$

Ideell gass:

$$S(T, V) = S_0 + nC_V \ln T/T_0 + nR \ln V/V_0 \quad (1A) \quad dS = nC_V \frac{dT}{T} + nR \frac{dV}{V}$$

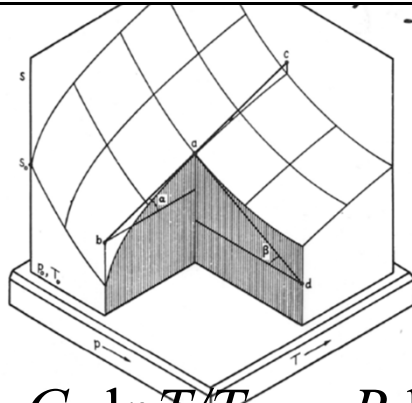

$$S(p, V) \Rightarrow dS = \left(\frac{\partial S}{\partial V} \right)_p dV + \left(\frac{\partial S}{\partial p} \right)_V dp$$

Ideell gass:

$$S(p, V) = S_0 + nC_p \ln V/V_0 + nC_V \ln p/p_0 \quad (1B) \quad dS = nC_p \frac{dV}{V} + nC_V \frac{dp}{p}$$

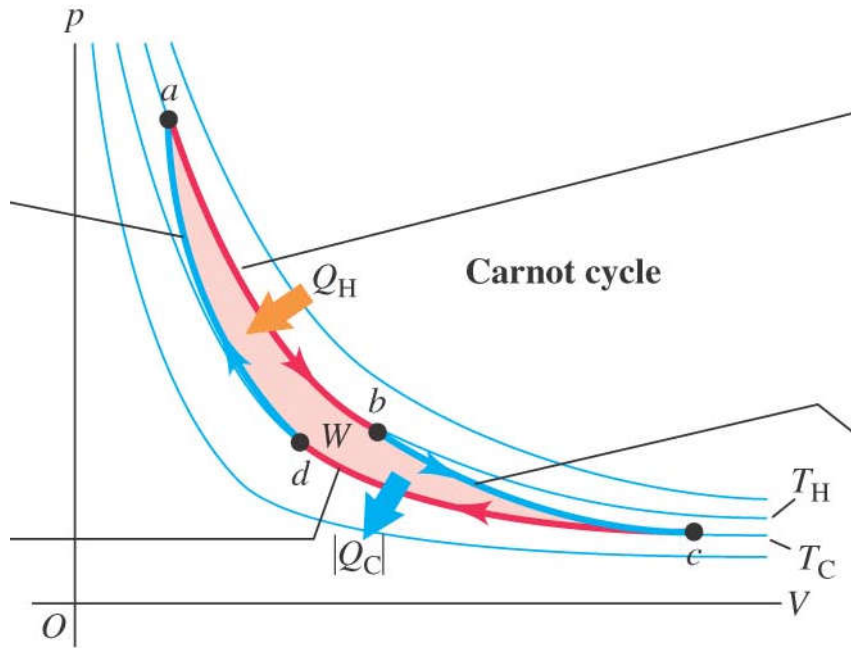

$$S(T, p) \Rightarrow dS = \left(\frac{\partial S}{\partial T} \right)_p dT + \left(\frac{\partial S}{\partial p} \right)_T dp$$

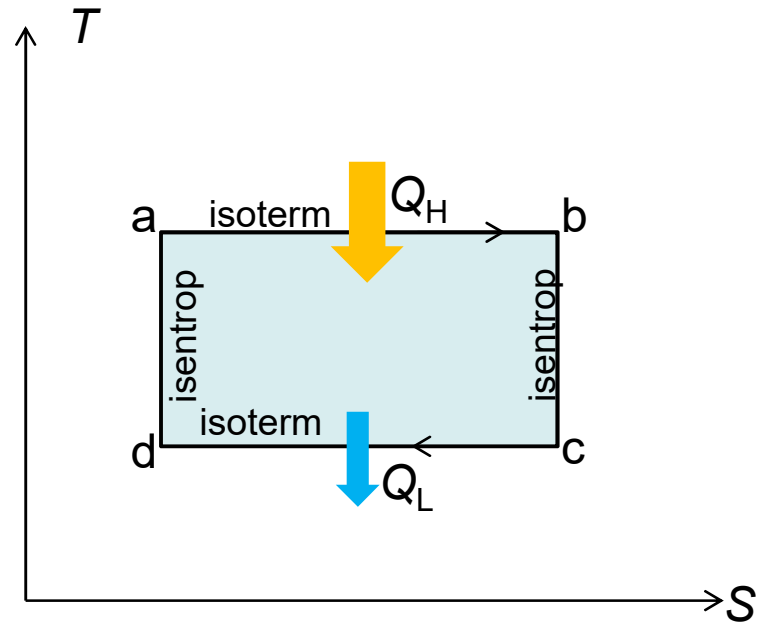
Ideell gass:

$$S(T, p) = S_0 + nC_p \ln T/T_0 - nR \ln p/p_0 \quad (1C) \quad dS = nC_p \frac{dT}{T} - nR \frac{dp}{p}$$

Carnotsyklus:

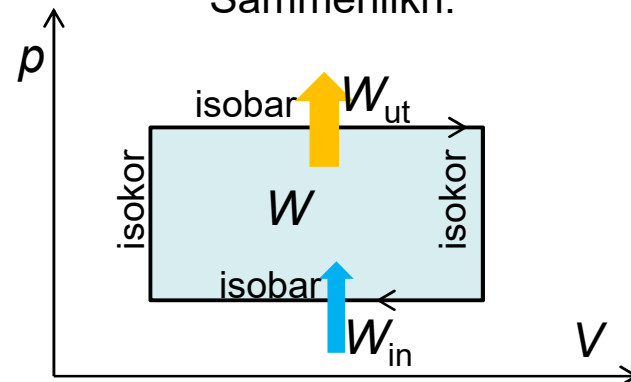

pV -diagram:
areal innenfor = $\int p dV = W_{(\text{netto})}$

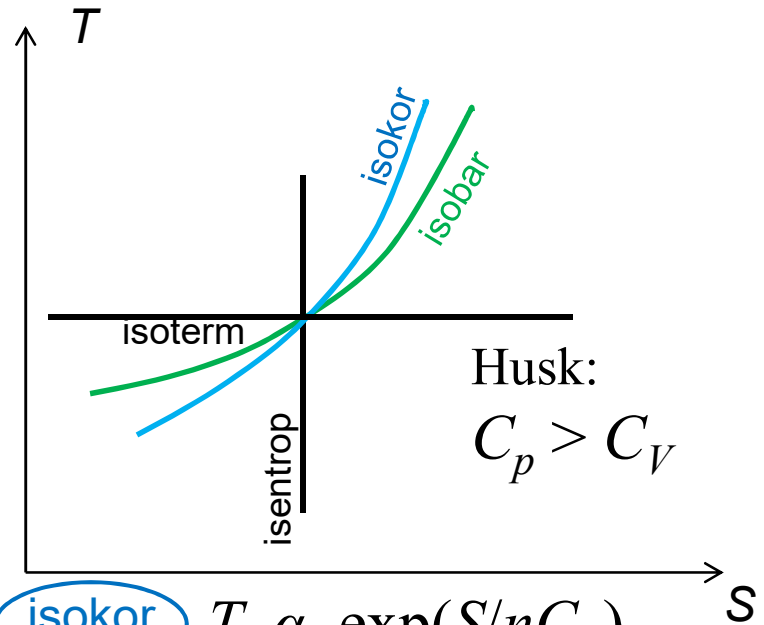
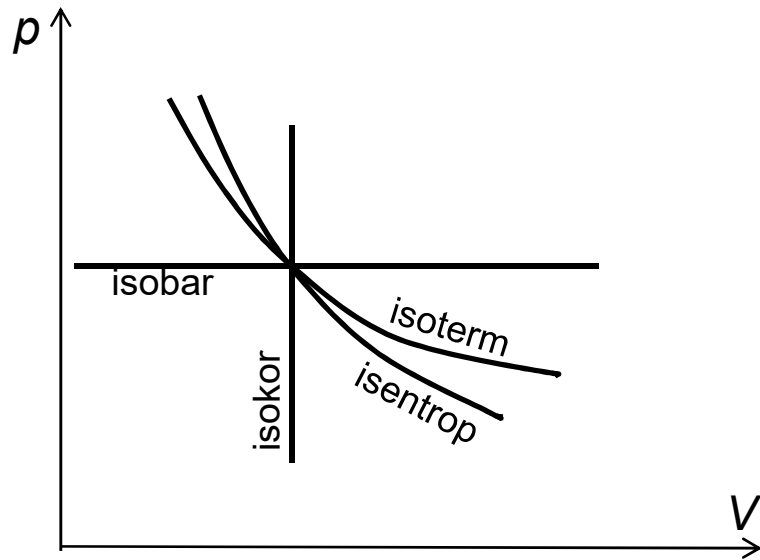

TS -diagram:
areal innenfor = $\int T dS = Q_{(\text{netto})}$

Sammenlikn:

Prosesskurver i pV og i TS -diagram (ideell gass):

isoterm: $p \propto V^{-1}$

isentrop (adiabat): $p \propto V^{-\gamma}$

isokor $T \propto \exp(S/nC_V)$

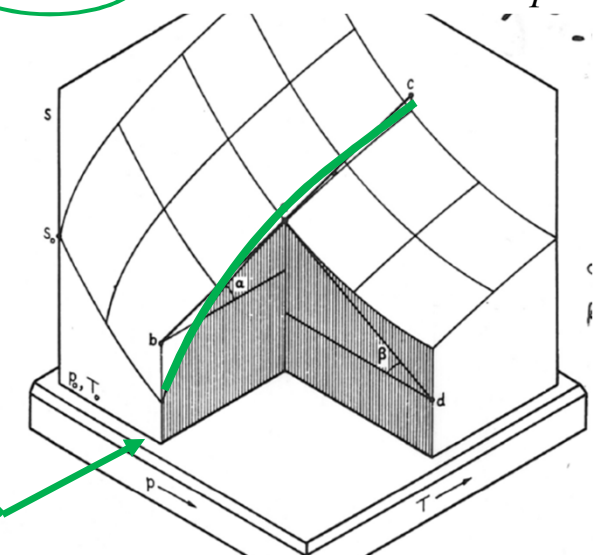
isobar $T \propto \exp(S/nC_p)$

$$S(T, V) = S_0 + nC_V \ln T/T_0 + nR \ln V/V_0 \quad (1A)$$

V konst.

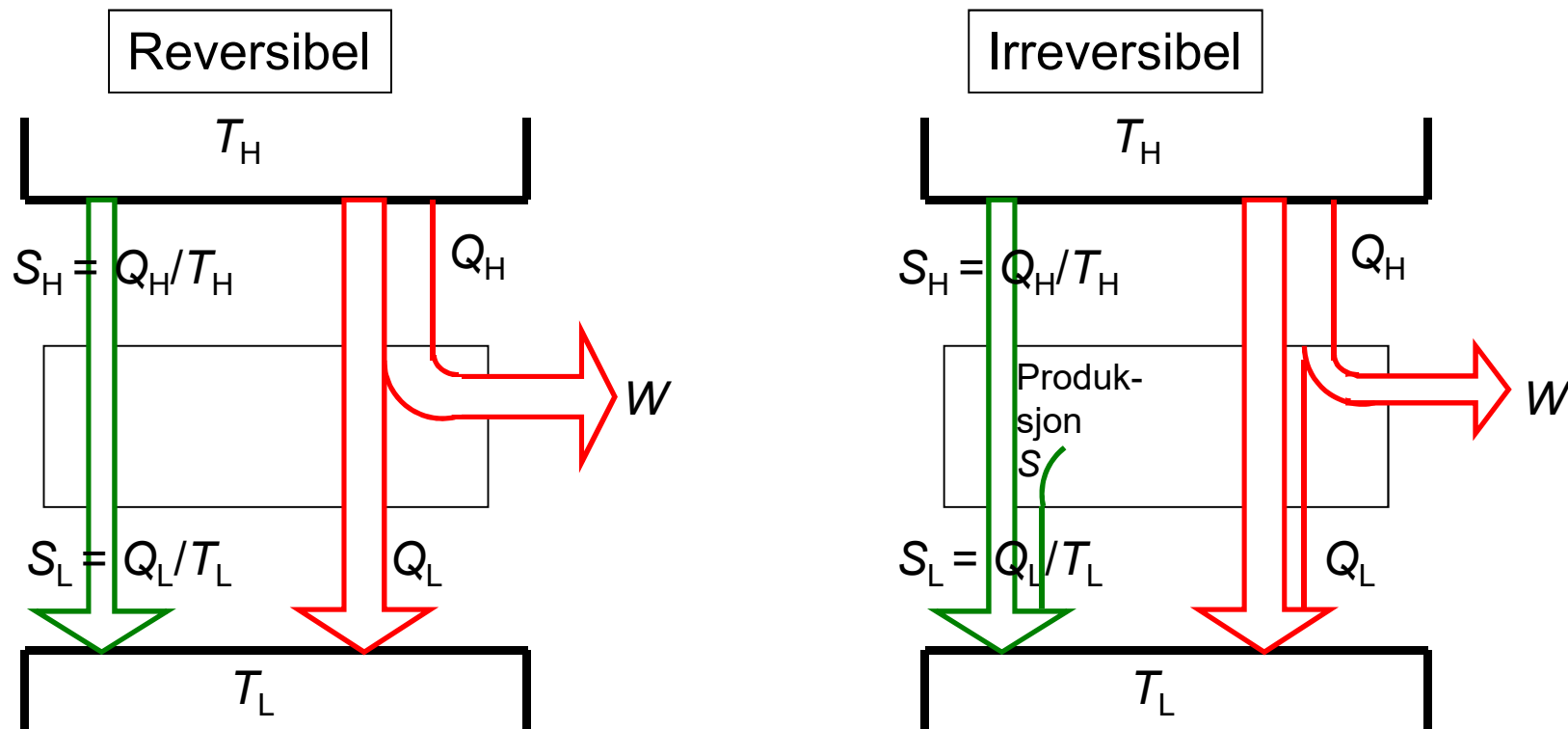
$$S(T, p) = S_0 + nC_p \ln T/T_0 - nR \ln p/p_0 \quad (1C)$$

p konst.

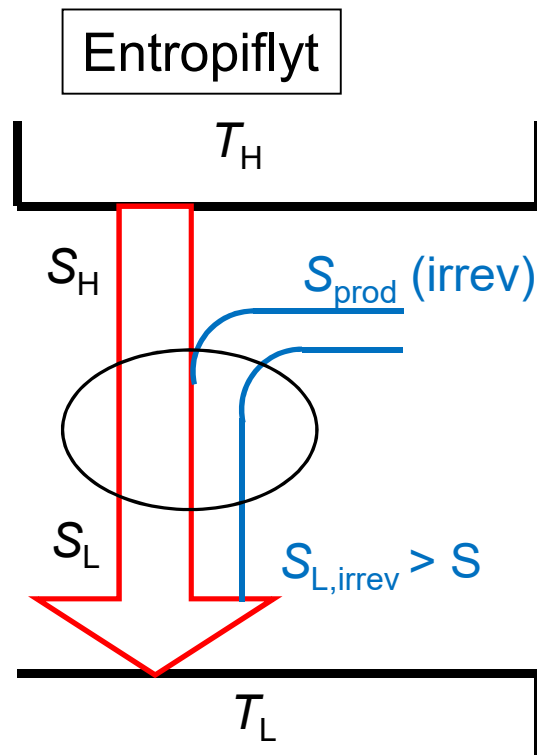
Varmekraftmaskin mellom to varmereservoar

Energiflyt og entropiflyt.

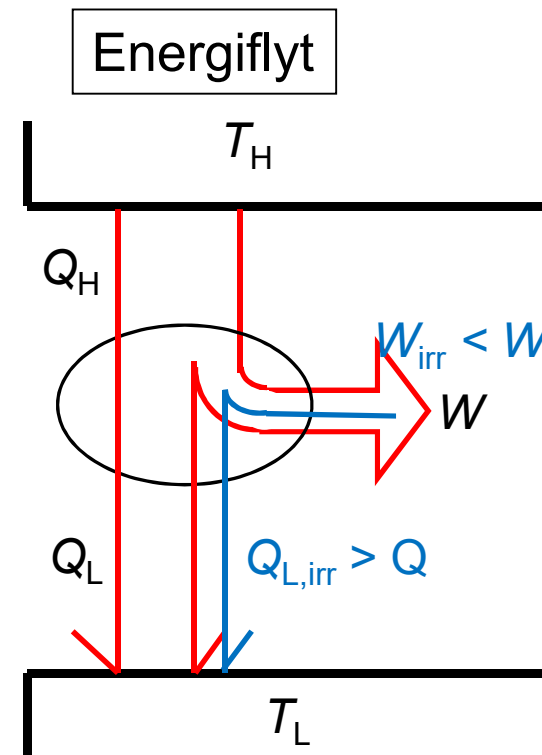

For å fjerne entropiproduksjon må $Q_L = S_L T_L$ være større, dermed W mindre.
 $\eta = W/Q_H$ avtar

Varmekraftmaskin mellom to varmereservoar

Reversibel maskin
Enhver irreversibilitet
i maskinen produserer entropi S_{prod} ,
som må fjernes fra maskinen.

Reversibel maskin
Fjerning av S_{prod} gjennom Q_L
 $\Rightarrow Q_L$ må økes
og W må reduseres,
 $\eta = W/Q_H$ avtar.

Entropien mikroskopisk

Kursorisk

[H&S 12.6, Y&F 20.8, L&H&L 17.11(deler av)]

- S uttrykk for systemets uorden, mer presist:
 S uttrykk for hvor mange mikroskopiske tilstander («mikrorot») en makroskopisk tilstand tillater:
Større volum => flere tilstander: $S \propto \ln V$
Høyere T => flere hastighetsmuligheter: $S \propto \ln T$
- Boltzmann: $S = k_B \ln w$
 k_B = skaleringsfaktor = Boltzmanns konstant
 w = # mikrotilstander = termodynamisk sannsynlighet
- Spontan rydding er umulig:
 $\Rightarrow \Delta S < 0$ umulig i spontane reaksjoner
 $\Rightarrow S$ øker i lukka system
- Rydding krever arbeid:
Tilført W kan redusere S

Kron/mynt
4 mynter:

Makroskopiske tilstander   Mikroskopiske tilstander, antall:

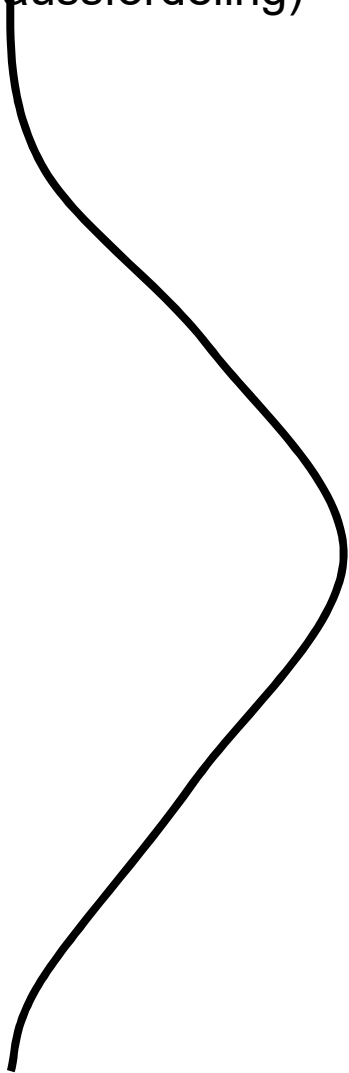

Mest sannsynlige makrotilstand (38 %)

4 kron		1
3 kron 1 mynt		4
2 kron 2 mynt		6
1 kron 3 mynt		4
4 mynt		1

Sum ant. tilstander: 5 makro $2^4 = 16$ mikro

Y&F Figure 20.21

Kron/mynt 8 mynter:

Makroskopiske tilstander	Mikroskopiske tilstander	antall:	(binomialformelen) (Gaussfordeling)
8 kron		1	
7 kron, 1 mynt		8	
6 kron, 2 mynt		28	
5 kron, 3 mynt		56	
4 kron, 4 mynt		70	
3 kron, 5 mynt		56	
2 kron, 6 mynt		28	
1 kron, 7 mynt		8	
8 mynt		1	

Mest sannsynlige makrotilstand

Y&F Figure 20.21

Sum ant. tilstander: 9 makro

$$w = 2^8 = 256 \text{ mikro}$$

Kron/mynt
 10^{24} mynter:

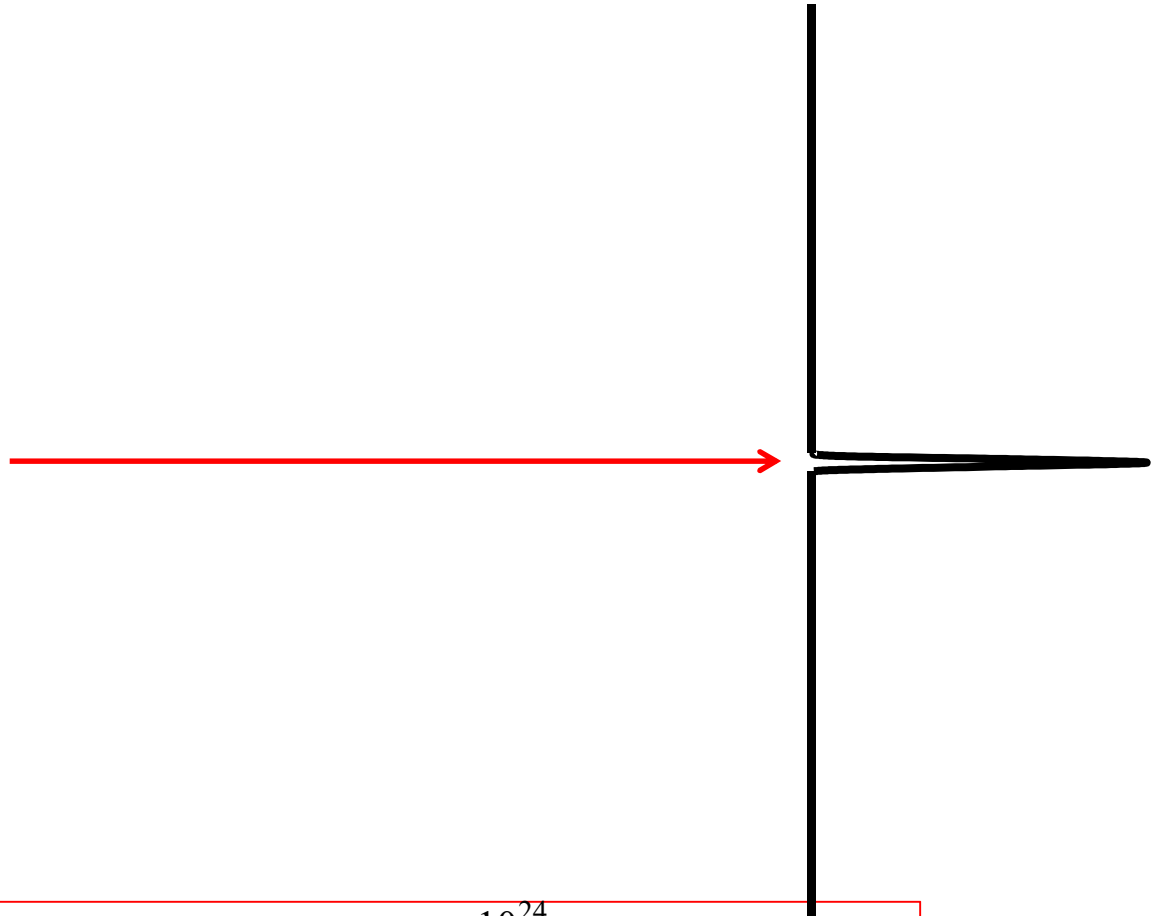
Gaussfordeling blir utrolig skarp (δ -funksjon)

Mest sannsynlige makrotilstand = den eneste sannsynlige

Sum ant. tilstander: mikro: $w = 2^{10^{24}} = \text{uant stort tall}$

$\ln 2^{10^{24}} = 10^{24} \ln 2 = \text{overkommelig tall}$

$k_B \ln w = k_B \ln 2^{10^{24}} = 1,38 \cdot 10^{-23} \cdot 10^{24} \ln 2 = \text{«normal» størrelsesorden}$

Antall mikrotilstander og dermed entropi øker med volumet

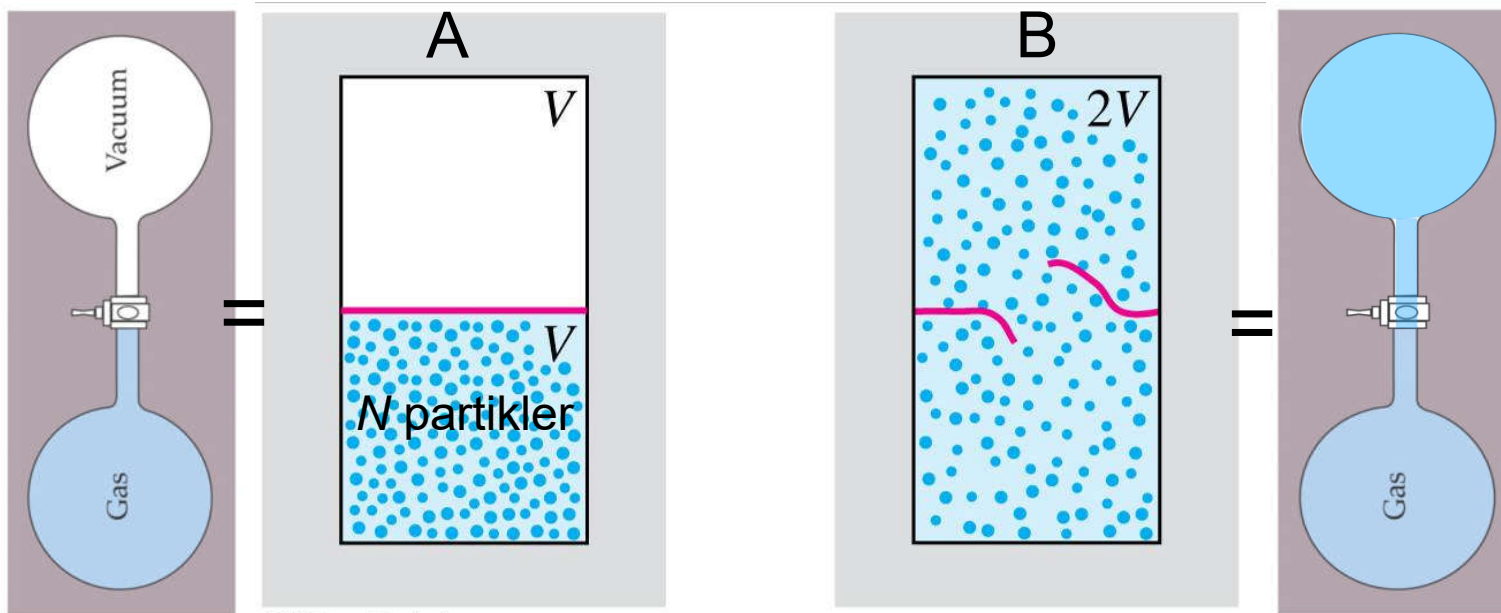
$$\# \text{ \mu tilstander} = w_1$$

$$\# \text{ \mu tilstander} = 2^N \cdot w_1 \gg w_1$$

$$S_A = k_B \ln w_1$$

$$S_B = k_B \ln 2^N \cdot w_1 = Nk_B \ln 2 + k_B \ln w_1$$

$$S_B - S_A = nR \ln 2$$

© 2012 Pearson Education, Inc.

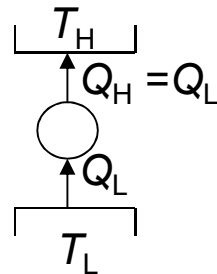
$\approx$ null sannsynlighet for at A opptrer

$$\text{Boltzmann: } S = k_B \ln w$$

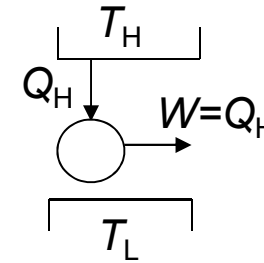
Kap 20: Termodynamikkens 2. lov

Oppsummert

2.lov, Clausius: UMULIG:

2. lov, Kelvin: UMULIG:

Carnotprosess:

Kretsprosess med to isotermer og to adiabatener,
eneste mulige reversible prosess mellom kun to varmereservoar.

Carnots teorem:

1. Uansett arbeidssubstans er for Carnotprosess: $\eta_C = 1 - T_L/T_H$
2. Ingen kretsprosess mellom to reservoarer kan ha større η enn η_C

Clausius' (u)likhet for kretsprosesser:

$$\int dQ/T = 0 \quad \text{reversibel kretsprosess} \quad \int dQ/T < 0 \quad \text{irreversibel kretsprosess}$$

Def. entropi: $dS = dQ_{\text{rev}}/T$ eller $\Delta S = \int dQ_{\text{rev}}/T$

S er tilstandsfunksjon, ikke avhengig vegen. Beregning må gjøres via rev. prosess, men resultatet er det samme uansett, når start- og slutttilstand er gitt

For ideell gass: $S(T, V) = S_0(T_0, V_0) + nR \ln V/V_0 + nC_V \ln T/T_0$, samt $S(T, p)$ og $S(p, V)$

For lukket system (og for universet) kan ikke entropien avta i en prosess.
Entropien et mål for mikroskopisk rot i et makroskopisk system.

Energier (potensialer, tilstandsfunksjoner) i termodynamikken

Indre energi («grunnenergien»):

U = total indre energi

$$dU = TdS - p dV \quad (= 1. \text{ hovedsetning})$$

$$\text{isokor: } dU = T ds = \overset{+}{d}Q \quad \Rightarrow C_V = (dU/dT)_V$$

Entalpi:

--- varme når konst. trykk

$$H(S,p) = U + pV$$

$$dH = T dS + V dp$$

$$\text{isobar: } dH = T dS = \overset{+}{d}Q \quad \Rightarrow C_p = (dH/dT)_p$$

Helmoltz fri energi:

$$F(T,V) = U - TS$$

$$dF = - S dT - p dV$$

Gibbs fri energi:

--- viktig for likevektsbetingelser

$$G(T,p) = U + pV - TS$$

$$dG = - S dT + V dp$$

Ikke tid for disse
i TFY4115

Hva er rett og hva er galt?

$$\int_1^2 dU = U_2 - U_1$$

$$\int_1^2 dW = W_2 - W_1$$

$$U(T, V)$$

$$Q(T, V)$$

$$\int_1^2 dW = \int_1^2 p dV = p\Delta V$$

$$\int_1^2 dQ = \int_1^2 T dS = T\Delta S$$

$$dU = \overset{\color{red}{\rightarrow}}{d}Q - \overset{\color{red}{\rightarrow}}{d}W$$

$$dU = T dS - p dV$$

Hva er rett og hva er galt?

$$\int_1^2 dU = U_2 - U_1 \quad \text{OK}$$

$$\int_1^2 dW = W_2 - W_1 \quad \text{feil}$$

$$U(T, V) \quad \text{OK}$$

$$Q(T, V) \quad \text{feil}$$

$$\int_1^2 dW = \int_1^2 p dV = p \Delta V \quad \begin{array}{l} \text{Første "=" OK;} \\ \text{siste "=" OK i isobar prosess} \end{array}$$

$$\int_1^2 dQ = \int_1^2 T dS = T \Delta S \quad \begin{array}{l} \text{Første "=" OK i reversibel prosess;} \\ \text{siste "=" OK i isoterm prosess} \end{array}$$

$$dU = \overset{\color{red}{\cancel{d}}}{d}Q - \overset{\color{red}{\cancel{d}}}{d}W \quad \text{OK med «d-strek»}$$

$$dU = T dS - p dV \quad \text{OK reversibel prosess}$$